

מחנות המעבר

מעטלית נשלחו הילדים ביום י"ח אדר א' למחנות המעבר. לשכת עליית הנוער פרסמה את הכרוז הבא:

אל הציבור!

הלשכה לעליית ילדים ונוער שע"י הסוכנות היהודית פונה בזה לקהל בבקשת עזרה בקשר למאות הילדים העולים, שהגיעו זה מקרוב מטיהראן, ילדים אלה, 733 מספרם, הוכנסו באחד-עשר מחנות, 3 בירושלים או בקרבתה, 1 בתל אביב, 1 בפתח תקוה, 1 בחיפה, 1 בכפר הנוער הדתי, 1 במגדיל, 1 במקוה-ישראל, 1 בעיינות ע"י גס-ציונה. שהותם שם תמשך כארבעה או ששה שבועות לכל היותר. המטרה היא, ניתוח החקירה ע"י האחראים, שתאפשר את שיוכן הילדים והטיפול בהם, וקביעת מקום הקליטה המסוים לכל ילד וילד. המטרה השניה — לתת לקרובי הילדים, תושבי א"י, את ההזדמנות לפגוש אותם בתנאים הוגנים. על כן נקבעו בשביל הקרובים ימים ושעות לביקורים. אולם לא נמצאה הדרך המתאימה שתאפשר כניסת קהל רחב למחנות הנ"ל.

הלשכה מעריכה את התעניינותו של הקהל ואת רצונו הטבעי לבוא במגע אישי עם העולים הצעירים, המדגימים, לצערנו, את גורל מאות ואלפים של העם היהודי על כמת המלחמה הזאת. לדאבונו, המטרות של המחנות והטיפול הדרוש לנוודים הצעירים, אינם מודעים עם רצונו של הקהל, התאב לראותם, להשיג מהם ידיעות על איש פלוני או אלמוני שנשאר בגולה, להראות להם גילויים של הכנסת אורחים, יאף לזכותם בעצה והדרכה.

מהלך החיים שבמחנות שהוא הכרחי כדי שהאחראים לילדים יוכלו למלא את חובתם, עשוי להיות מופרע ע"י ההמונים הצובאים על פתחי המחנות, ואין אלא להגות לאלה אשר מצאו את דרכם אל הבית המשמש להם מקלט.

קריאתנו זו לקהל מבטאה את הענין המיוחד שיש לנו לגבי פליטתנו הצעירים, כי לסובתם תינתן האפשרות למטפלים בהם שיוציאו לפועל את חפזיהם הקדוש ללא הפרעה. יש לנו האמן המלא, כי הציבור יבין לרוח קריאתנו זו ורשמוד על כוונתה.

הנריטה סאלד

להלן גראה איך מלאו „המטפלים את תפקידם הקדוש“ ומה היו התנאים והמסגרת, שלשכת עליית הנוער התקינה לעבודתם.

במסיבת העתונאים מסרה הגב' סולד („הגה“ ח' סיון):

במחנות ספלו 28 מדריכים של „מזרחי“, 6 של „אגודת ישראל“: 11 הלכו בשביל הזהב ו־39 היו חפשיים. הילדים למדו עברית. היתה תכונה רבה ללמוד הלשון. על אף דרישתה של אגודת ישראל לא הונהגו למודי קודש במחנות המעבר, כי עדיין לא היו הילדים מסוגלים לכך.

בין 11 מחנות היו חמשה של השמאל אחד של הציונים הכלליים, שנים סתמיים, ושלשה של המזרחי. מבלי לבקר במקומות שאגוֹי הכינה בתור מחנות מעבר, דחתה לשכת עליית הנוער את כל הצעות אגוֹי ולא אשרה לה אף מחנה מעבר אחד וגם לא נתנה שום נמוק, שיסביר את זה. מובן מאליה, כי המוסד שבו שוכן מחנה המעבר ה' משפיע באפיו וכוונו על הילדים שסודרו בתוכו. בין מספר של 84 מדריכים ובערך 80 מטפלים ועובדים שנקבעו בשביל המחנות, בחרו רק בחמשה מדריכים מטעם אגוֹי בשביל המחנות: בית חלוצות ירושלים מקוה ישראל, מגדיאל, אחוזה-חיפה, כפר נוער דתי. יש לציין, כי במוסדות: מגדיאל, מקוה ישראל עיינות, כפר נוער דתי, חוות למוד, בית צעירות מזרחי, היו עשרות תלמידים ומתלמידים, נערים ונערות רבים בגיל הילדים מטירתאן והם השפיעו על הילדים למעשה יותר מהמדריכים. לעומת חמשה מדריכים מטעם אגוֹי, נצבו מאות משפיעים. עמדו מוסדות מסודרים, שכולם פעלו בחזית אחידה נגד אגוֹי. חזית אחידה זו למן „השומר הצעיר“ עד „המזרחי“ הוקמה עוד בהרצאה שנשאה הגב' סולד באסיפת המדריכים בחיפה, יומיים לפני שהגיעו הילדים ארצה ישראל. הרב ד"ר ק. כהנא מוסר שבאסיפה זו ראתה הגב' סולד משום מה צורך לפרט את כל המו"מ שהתנהל עם אגוֹי ועוד טרם הסתיים אז, בצורה שהי' בה כדי לשסאות את המדריכים נגד אגוֹי. כל חמשה מדריכי אגוֹי קבלו להדרכה רק קבוצות הקטנים וכמובן שאף אחד מהם לא נתמנה למדריך־מרכז שבידו התכרעה בכל עניני ההדרכה והסדורים. בתנאי אי־שיון שכזה התחילו המחנות, אשר בששה מהם לא היתה דריסת רגל לשום מדריך והשפעה מטעם אגוֹי.

הילדים במאם

בדי לקבוע את מידת השפעתם השלילית במובן דתי, של מחנות המעבר על הילדים, יספיק אם נצביע על השנוי שחל בהשקפותיהם ובהתנהגותם של הילדים מיום בואם עד יום צאתם את המחנות. בפרק ז' נציין את המקרים הנוגעים לילדים מסויימים הנקובים בשמותיהם. בפרק זה יצוינו הדברים בדרך כלל.

„הארץ“ מיום ל' אדר א' כותב:

שלשום טיילו ילגי טהראן הנמצאים במחנה בפתח־הקת ברחובות העיר, כשעברו ליד הישיבה שבק"ת התפרצו לתוכה חמשה עשר מהילדים ופנו להנהלת הישיבה בבקשה לקבלם כתלמידים, הם התפללו תפילת מנחה בציבור, ואחרי שחבר

הנהלת הישיבה הרב אהרן כ"ץ הבטיח להם, כי בכל זמן שיפנו לישיבה בדבר זה תקבל אותם, עזבו הילדים את הישיבה.

„ידיעות אחרונות“ מיום י"ח אדר א' כותב:

רבים רבים מאוד מבין הילדים שהגיעו מטהיראן על ברכי המסורת התחנכו, ועיקר אשרם בבואם הנה — שבאן, במולדת, יוכלו להמשיך באין מפריע בתורת ביתאבותם. בירושלים, — עוד לא הספיקו לאכול את ארוחתם הראשונה וכבר ביקשו להתפלל ולאמר „קדיש“ אחרי אבותיהם הקדושים. ורבים, רבים מאד ביניהם צריכים לאמר „קדיש“... והיו פועלים, שבקשתם הראשונה היתה, — שילמדו אותם לאמר „קדיש“.

המוסדות מתחשבים בזה, — לפחות עד הנה. ב„משק הפועלות“ בתל-אביב היתה אתמול תכונה רבה. הכשירו את כלי המטבח כולם, למען יהיה הכל כשר למנהגיהן, ואף קבעו מונויות בכל חדרי הבית, בטרם באו הילדים.

אחד הילדים, שסיפר לו על כך המה ולא הבין:

— כלום לפני שבאנו אנחנו לא היו כאן, בתל-אביב, מונויות?..

„המשקיף“ מיום כ"ד אדר א' כותב:

הקבוצה שהובאה לפ"ת כמעט כולם נמנים על חוגי „האגודה“ והם תמהים על שמלעיסים אותם בנווד המתבשל בקורת השמאל.

43 הילדים הנמצאים בבית החלוצות בפ"ת לשם החלמה, מולעטים השכם והערב בתורה „האדומה“. אין נותנים לילדים לצאת לבקורים שלא בליות המדריכים, שמא תשלוט בהם עין הרע, כמה ילדים שבקשו ללכת למועדון הנוער האגודתי לא הורשו. לעומת זאת ערכו בשבילם המדריכים כעין מסיבה במקום „גניסרלי“, היינו במועדון „גורדוניה“ ובאותה מסיבה הסבירו לצעיריהם כי הדרך הטובה ביותר והנוחה ביותר עבורם הוא ההליכה לקבוצים. כמה ילדים שחפצו להביע דעה מתנגדת לא הורשו.

„היסוד“ מיום כ"ח אדר א' כותב:

מפ"ת כותבים לנו בדבר בואם של ילדי טהרן לפ"ת ביום צום ואכל בשבוע העבר.

מחזה מוצע וקורע לב היה, כאשר עם גמר התפילה באו לבית הכנסת ילדי הגאולה שהתנפלו תוך יללות מחרדיות לפני ארון הקודש וגעו שם בבכי שעה ארוכה. מראה אימה זה של זעקות שבר ואנחות שקם בבית הכנסת, הפכה את המקום למעמד של חרדה, אשר מיום הוסד פתח-תקוה לא נשמעה בכיה אומללה כזו. באותו מעמד בקשו הילדים מאת הרב שיקנו להם טליתות קטנות וזוגות תפילין, ומיד התנדבו בחורי הישיבה מי בממונו ומי בעסקנות לקיים את המשאלה המשמחת הזו.

מר פנחס ביברקדך מדריך מטעם אגודי במקוה ישראל כותב ב„הדרך“

גליון כ"ה:

בהתחשב עם הגופים החלשים הערנו: כל הרוצה יכול לטעום דבר מה לפני התמלה ברובם נתקבלה התשובה, ימים על ימים רעבנו, — נוכל לחכות עד שנקדש.

העדין של דורנו לא יוכל לרצון החיים של ילדים אלה. ככה נכתב ונחתם. אחרי כל החיות האיומות נשארה עוד נפש הילד פתוחה לקבל רשמים מהחיה היהודית. „שבת כמו לא עברה עלי זה 4 שנים“, מודיע ילד בן 14. ואחד פורץ בבכי, מפני שאיננו יודע עוד להתפלל ועוד נחר „מבית חפשי“ רצה להתפלל כדי ללמוד עברית. והוא בא אחר כך אל המדריך ומסר לו על הרושם העז שעשו עליו המלים „האל הגדול הגבור והנורא“ בקראו בהם בסעם הראשונה.

נפש הילד עדין לא הספיקה לעבד ולאחד את הרשמים השונים והחיות המשובות העומדות בנגוד זו לזו. אותם הילדים שעברו עליהם חרות אשר היו שוללות מכל מבוגר אמונה בסדר עולם מוסרי, מקשיבים במתיחות עצומה לאגדות על דוד המלך, והמלך המשיח. ואחד מאלה אמר לך: „איך הגעתי הנה? מלאך הביאני“. וכל זה בלי שמץ הפרזה.

„הצופה“ מיום י"ז אדר א' כותב:

בית החלוצות בירושלים: רבים מבין הילדים שאלו אם האוכל במקום כשר ואם יהודים יכולים לאכול אותו... אחד הילדים שאל מיד לרדתו מהמכונית אם הרבי מגור נמצא בירושלים. הילדים סודרו בחדרים ואחרי ארוחה קלה ירדו לתפילה. שבה השתתפו כל הילדים. בבית צעירות מורחי בירושלים: כל הילדים — בני 12—14 — היו תבושי כיפות חדשות שקיבלו בעתלית. אחרי שעה קלה ירדו הילדים לתפילת מנחה ומעריב. ועוד המספר הרב האומר „קדיש“ אחרי הוריהם בחזת למד בירושלים הביעו רבים מן הילדים את רצונם להגיד „קדיש“ אחרי הוריהם, כמה ילדים בקשו שילמדו אותם להגיד „קדיש“.

„הצופה“ מיום כ"ג אדר א' כותב:

תפילת ילדי טהראן ב„ישורון“. אלה היועדים לקרוא התפללו בעצמם בהתלהבות והאתרים נעזרו על ידי המדריכים וכמה אנשים מהקהל. פני הילדים, שעוד חרותים בהם אותות הדראון והזוהמה, הפיקו שמחה והוקרה על היחס השוב מצד כל הנוכחים. בשעת הוצאת ספר התורה הסתערו הילדים על המעבר והעתירו נשיקות רבות על הספר כשאחיותיהם הקטנות מלמעלה הגיפו ידיהן בנשיקות מרחוק. קבוצות קבוצות ילדים מהגדולים שבהם עלו לתורה.

מר אברהם רין ספר את העובדה הבאה ודבריו נמסרו ב„הדרך“ מיום כ"ח אדר א' במאמרו של מר משה שנפלד:

בשיק שעברה חגנו בישיבת פ"ת בר מצוה של אחד מילדי טהראן. כל הילדים היושבים במחנה המעבר אשר בפ"ת השתתפו בתפילה ומסיבה. אחד הילדים נאם בשם חבריו וכה אמר: במשך שנות נדודנו מלומדים בנסים היינו, הנסים היו מלחים אותנו על כל צעד ושעל, בערב היינו שוכבים לישון רעבים ובבוקר קמים שבעים, מלאכים צוה הש"ת לנו והם היו מאכילים אותנו בשעות הלילה בעודנו שקועים בשינה. הש"ת שמר את רגלינו מנגף. והעלה ארוכה לכל מכאובינו ומחלותינו. וכות אבותינו הקדושים עמדה לנו, כי באנו עד הלום שלימים. לו הי' הישוב בא"י עד ורואה לכל הנסים והנפלאות שקרו לנו, לו היה מרגיש ביד ההשגחה האלקית רבת החסד והרחמים, כמו שאנחנו הרגשנו ב"ה כי עתה הי' מתנהג אחרת ולא הי' מחלל בקלות ראש את קדשי ישראל.

ב"המשקיף" מיום כ"ט אדר ב' מוסר מר א. קלוס רשמים מהסיור שערכה קרן היסוד לעתונאים. בין השאר הוא כותב:

הנקודה הדתית בילדים היא אחד הגילויים הבולטים ביותר בהליכותיהם, בדברי ההסבר של המדריכים, בשיחות עם הילדים עצמם (אגב, שיחות חסופות מאד, כי לא ניתנה אפשרות לבלות, אלא שיחה ממושכת יותר) מודגשת מסדרות הקטנים לערכי הדת. יוגד לשבתם של המדריכים מטעם הקבוצים השמאליים ואנשי משקיהפועלות בחדרה, כי לא הכחישו את הדבר הזה וממילא הציגו באורם הנכון את התנהגותם המחפירה של מדריכי השומר הצעיר בטהרן ובדרך לארץ. עתונו של השומר הצעיר כתב במצח נחושה, שרק 14 ילדים מכל השירה באניה רצו להתפלל, אבל בפניו של מדריך השוה"צ בחדרה נסמר, שכל הילדים הקטנים שבמחנה מתפללים וגם רובם של המבוגרים נותרו, והוא לא ניסה אפילו לסתור זאת. ודוקא מפי אחת העסקניות של משקיהפועלות השמאלי בחדרה שמענו תיאורים מפורטים על רגשם הדתי העמוק של הקטנים. בוחלים הם במאכלי טריפה ואינם יכולים לתאר לעצמם שאפשר בכלל לסעוד אוכל בלתיכשר. גם הילדים המביעים הסכמתם להיקלט בקבוצים שמאליים תחת השפעת מדריכיהם אינם מעלים ממש על דעתם שיסתבאו שם בטרפה ושיעבירו שם על דעת קונם. אחד הקטנים, משוכנע למחנה ומצא מזוזה קבועה במשקוף הדלת, נקח דמעות בעינו מרוב שמחה: "עתה אוכל לישון במנוחה" — העיר. כשנשאל אפשר הערתו זו הסבירה כי חדשים רבים נדהו שנתו, משום שנמצא בבית שלא היה בו מזוזה.

רגש דתי זה של הילדים הנובע מחנוך בבית הורים חרדים נתגבש למראה הגבורה העילאית ומסירותהנפש בה קיימו הוריהם ברוסיה את מצוות הדת. יש פרשנות המוסיפות חוליות מלאות הוד למחרוזת ההקרבה על קידוש השם בישראל הלא תיחרת לנצח בלבד של הילד התנהגותו של אביו הדיין, שהלך ודעך מיום ליום כנר משום שמאין להתגאל במאכלות אסורים. גם המאכלים הדלתי כשרים היו בצמצום רב, כדי גזיעה ממושכת ברעב, אבל הוא סירב ליהנות אף מהבידורים המעטים עד שהוציא נשמתו בקדושה ובטהרה. או הילד שראה את אביו כורע תחתיו בבריתו עצים ביער ומת מאפיסת אונים, והוא רץ מרתק של 16 ק"מ בקור העז, כדי להביא את הטלית לעטוף בה את המת כדין ישראל — היש כוח בעולם שיזוהו מאמנותו לתורה. תופעות אלו של קידוש השם לא היו בודדות והן הטביעו את חותמן העמוק על הילדים.

העתונאי שי"ן שהשתתף באותו סיור כותב ב"הצופה" מיום כ"ו אדר ב':

לפי הרישומים המרובים שאספו מתוך שיחותי אגב, סיפורים וזכרונות, יוצא שרוב הילדים במקום ההוא הם מבתים דתיים. כשהילדים מסווגים לפי תומם אפשר להכיר יפה את מוצאם. דרך משל: ילד אחד יושב ומספר לפי תומה שבזמן שהתם ביערות סיביר היה אבא מקדים לקום לפני אשמורת-בוקר, לפני זמן העבודה, וממהר לילך לאחד הצפרים, שם היו מתאספים יהודים ומתפללים בחשאי תפילת שחרית בצבור. ילד שני מספר: בבוקר היה אבא פורס סדין על החלונות ומניח תפילין, ובימי שבתות היה בורח לעיני היער כדי להתחמק מעבודה בשבת. ילד אחד היה רגיל להתעורר באמצע הלילה, להתניצב לפני העמוד וללחוש פסוקי הקדיש. ניכר היה, שמקרה איום זעזע את נפשו. פעם אחת סח: כשגוע אבא מרעב רצתי ברגל ששהעשרי קילומטרים ליישוב-פליטים אחד, שם קיבלתי טלית ומה קיבלתי אבי וקברתי אותו, החוויה האיימה היה בתוכי יום ולילה, האב המת הבורד בידי לקבר, הקדיש הראשון על

קברו הבודד בערבה, הריצה אחרי הסליה — כל אלה טבעו עקבות בנפשו ושפתי לוחשות: "יתגדל ויתקדש שמה רבה".

והנה מספרת מדריכה אחת, חברה לקיבוץ שמאלי, ומאשרת את ההנחה: רוב הילדים הם בנים ובנות לאבות שומרי תורה ומצוות. בימים הראשונים לבואם גילו להיטות מיוחדת לקיים מצוות התורה. היא מסבירה את התופעה ברעבון למה שהיה אסור להם שם. היא המשילה את תאחזם להתפלל, לשמור שבת, הקידוש ולהבדלה, לתאחה שתקפה אותם בימים הראשונים ל...מלח: בגלותם סבלו מחסור במלח, בגלותם אסור היה עליהם לקיים מצוות. כיוון שנתמלא מחסורם, נמחקה סאת הרעבון, הריהם פרו מלאכלת מלח ואף נתמעטה להיטותם לקיים מצוות. הרי הסבר שאין מחוייבים לקבלו. אולם עובדות בפיה, עובדות המגלות מהות הילדים. שאלת אוכל כשר ואיכשר אינה מובנת להם. כמה פעמים אמרו: כיצד אפשר להיות יהודי, לישוב בארץ ישראל ולאכול סריפה? תופעה זו היא בעיניהם מחוץ לגדר הטבעי. כשטפון, סופה ויריקת הרפצים. כוזה הילד היהודי, שהיה בשבי גויים מזוהמים, שהיה אנוס שם לאכול הכול, אבל נשאר בחומתו ובבואו לארץ הוא רואה במאכל כשר חלק מהחיות — מה גופו מבריא, נפשו מתרעננת, אף ההוה המסורתי חוזר לאיתנו. מזכיר ילד אחד את אביו, יהודי חסידי, שנזע מרעב באוונקסטאן מפני שלא רצה לאכול מאכלי-סריפה. והוא גזע מרעב, משום שלא היה מאכל כשר. מאכלי-סריפה הם בעיניהם חלק ממשטר-האימים בגלותם דומים לרעב, עבודת-פרך, נדודים ומכות. כלום יש משהו מאותה האכזריות אף בארץ-ישראל? הילדים, רגילים לנשק את המוזהה לפני השניה. בזכרון מדמדם הנהג' שבבית אבא. וכשהם נזכרים בצרות שעברו עליהם ועל הוריהם, כשנזכרים בימים שהיו מופקרים לכל איש בליעל — גברה זיקתם למוזהה. "כאן, בחדרינו אין אנו מפחדים לישון, מפני שמוזהה דבוקה לדלת".

בתחילה התגוננו הילדים בפני השפעת המדריכים כל כמה שיכלו. הרב זאב אידלמן מוסר בשם הילדים ששוכנו בבית החלוצות בפ"ת: המדריך יהושע, מבית אלפא כבה בליל שבת את החשמל בחדר האוכל, בשעה שהילדים שרו זמירות של שבת. קם אחד הילדים ואמר: המכבה את החשמל בשבת יצטמקו ידיו, וכל הילדים ענו פה אחד, אמן. נענה המדריך יהושע ואמר להם: הבה נראה אם קללתכם תתקיים בי. למחרת תלה המדריך יהושע, הילדים, ראו בזה אצבע אלקים. בחור ישיבת חברון מר ז. לוינסקי מעיד בחוות הלמוד — תלפיות, דרשה המדריכה מילדה אחת שתתפור בשבת, הילדה סרבה, נסתה לפתותה, הילדה עמדה על דעתה, לבסוף אמרה לה המדריכה: לאט לאט תתרגלי לא לשמור על שטויות כאלה.

גב' שדלצקי מדריכה מטעם אגו"י במגדאל מוסרת, כי בשבת בבוקר, צוה המדריך לאחת הילדות לשטוף את הרצפה, הילדה סרבה בהחלט לבסוף התאוננה עליו לפני השליחה הכללית והמדריך נאלץ לבקש סליחה.

מר ניסן טורצין וזידמן מירושלים מוסרים כי בבית החלוצות בירושלים צוה המדריך לילדים להסיר את הכובעים. בשעת ארוחת הערב הראשונה שסעדו שם. אחד הילדים קם ואמר לו: אין אנו בטהרה, כאן אנו בארץ ישראל, לא נוריד את הכובעים.

התקנון להלכה ולמעשה

כילוף קבעה לשכת עלית הנוער, שאסור לחלל בפומבי את השבת במחנות המעבר.
הנה עוד כמה עובדות מלבד הנ"ל המוכיחות באיזו מידה נשמרה השבת במחנות המעבר

ב"הצופה" מיום א' אייר כותב מר שי"ן במאמרו "כלפי מליצי יושר":
סח מדריך אחד: "בתפילה השתתפו למעלה מעשרים ילד. בחלקם הגדול גילו חוויה נפשית בתפילה. במחנה היה צריך לשלוש צביון דתי, במידה שהתקנון חייב את זה. אבל גירבי הכקים: בנית החווה המשתייכות לכל מיני זרמים היומיומיים, הנסיעות במכוניות, צליל בטלפון, ביקור כל מיני אנשים שעישנו בפרהסיא בשבת בתוך האיכל או בחצר, בניחוחות הילדים, — השפיעו לשלילה על השלטת ההוי הדתי שהוחלט מטעם הלשכה...."

"הפועל הצעיר" מיום ד' אדר ב' מודה כי בחוות הלמוד בתלפיות לוו את זמירות השבת בנגינה על כלי נגינה והוא מצדיק את זאת באמרו:
"בקשו המארחים להפיג קצת את אימת הקולות הפראים של הנאצים, המטרסרים עדיין באוזני הילדים והשביעו לפניהם מעט צלילי נגינה טהורים."

מר קופמן מירושלים מוסר כי בליל שבת כ"ב אדר א' נערך במחנה הנ"ל נשף נגינה בלוויית פסנתר:

גב' שושנה פלדמן מדריכה מטעם אגו"י בבית העולים באחווה-חיפה מוסרת: בשבת חממו את האיכל לילדים, כשהתנגדתי השיבו לי כי אין סדורים טכניים הדרושים להעמדת האוכל מבעוד יום. הילדים לא ידעו את זאת, רק ילדה אחת שהרגישה בדבר, התאוננה על כך. המדריכים הבלתי דתיים הדליקו את החשמל לעיני הילדים. גם מר מיקוטובסקי מדריך מטעם אגו"י בבית חלוצות בירושלים מוסר כי המדריכים, הדליקו וכבו את החשמל בשבת. לעיני הילדים. הגב' ל. כהן, וק. אפנהימר שעבדו כמתנדבות במטבח בבית חלוצות הנ"ל מוסרות, כי במטבח היו מדליקים את תנור הגז לפני בא השבת אבל בערב היו מכבים אותו, כיום שבת היו מבשלים חלב בשביל הילדות. המטפלת עשנה במטבח בשבת. גם את הרצפות היו שוטפים בשבת במוסד הנ"ל. הרב שלמה מרגלית מעיד כי המדריכים הובילו בשבת את הילדים, שנמצאו במחנה המעבר בפ"ת, למועדון "הגורדוני" ועשו בדרך הליכתם לשם, לעיני הילדים.

לפי הודעתה של הגב' סולד המצוטטת בראש פרק זה, הי' שומה על המדריכים לא לתת לקהל פרט לקרובים להפגש עם הילדים. למעשה הגשימו דרישה זו רק לגבי הקהל החרדי:

מר רוזנברג מעיד, כי לבית החלוצות בירושלים, היו נכנסים חברי הנוער העובד בלי הפרעה ומבילים את הילדים משם למועדון הנוער העובד, לעומת זאת, לא הרשו לרב הילמן חתנו של הרב הרצוג להכנס ולבקר את הילדים.

הרב זאב אידלמן מפ"ת מוסר כי גם הילדות רצו להשתתף בחגיגת הברית מצוה של אחד הילדים שהתקיימה בשיבת פ"ת, המדריכים לא הסכימו לכך

והוציאו את הילדות בכח והובילו לטיול לקבוצ גבעת השלשה. כאשר בקש הרה"ג הרציג לבקר את הילדים במחנה המעבר בפ"ת, לא הרשה לו המדריך יהושע, מבית אלפא, להכנס פנימה, באמרו כי הרב עלול ליגע את הילדים הזקוקים למנוחה, עד שהמעיד הודיע לילדים כי הרב הראשי נמצא במחנה, מיד נתאספו כולם במשרד לקבל את פני הרב.

מר ישראל שדמי מוסר כי במחנה בבית החלוצות בירושלים, הקפידו על זה שלא לתת רשות כניסה לאנשים שלא גלו את ראשם, בעיקר הקפידו על כך המדריכים יהושע ויהודה והמדריכה פיגה, לעומת זאת לא הקפידו כשנכנסו אנשים מגילי ראש.

גב' סולוביצ'יק מירושלים מוסרת, כי בשבת פ' תזריע, בקשו כמה יהודים חרדים לבקר ילדים קרובים בחוות הלמוד בתלפיות, יצאו המדריכים נגדם באבנים ובמקלות וגרשום.

המדריך פנחס ביברפלד מטעם אגו"י במקוה ישראל מוסר: נתנו לשומר הוראה לגרש את כל המבקרים מחוגי אגו"י אפילו במקל, ואמנם, הלה רדף כשהוא רכוב על סוסו אחרי המבקרים הדתיים וכך שם אותם למשל וללעג בעיני הילדים. לעומת זאת נתנו לנוער העובד לבקר ולהשפיע. העלימו עין מהעובדה שהמתלמד הפולני הנוצרי אדעק שחק עם הילדים והביאם לת"א בחברת אנשים מושחתים, את הילד יצחק הגלר שנמנה בתחילה על מחנה אגו"י, הוביל כמה פעמים לת"א והחזירו משם שכור, חברי הנוער העובד היו נוהגים ללמד בשבת את הנסיעה על אופניים, לילדים. פעם בשעת מסיבת „עונג שבת“, הוציאו כמה מחברי הנוער העובד את חלק מן הילדים מהחדר בפתויים שונים. הכניסום לאולם ההתעמלות וסדרו שם „עונג שבת“ משלהם עם עשון סיגריות. נגינה בפלי נגינה. המדריך מרדכי יפה הסביר, שכך יש להכשירים לקראת המציאות הארץ-ישראלית. בהודמנות זו הציגו הצגה, בה מופיע יהודי חרדי, כטפוס שלילי ומגוחך.

הישוב החרדי בירושלים השפיע בעקיפין על הילדים, למראה כל יהודי מהישוב הישן צצו בלבות הילדים זכרונות העבר, דמות אבא וסבא נגלתה לעיניהם מחדש ונתעוררו בהם געגועים לאוירת המסורת ויראת שמים. ששררה בבית הוריהם. מסיבה זו החליטה לשכת הנוער להעביר את מחנות המעבר מירושלים לנהלל. (הצעד הזה נמנע ברגע האחרון ע"י מחאת ראשי אגו"י ובעיקר משום חוסר מקום מתאים לכל הילדים בנהלל). הרב משה בלוי כותב על ענין זה ב„קול ישראל“ מיום כ"ז אדר א':

והנה נתפרסם שהנהלת עלית הנוער החליטה להעביר את הילדים מירושלים לנהלל, לא רצינו להתחלה להאמין למשמע אוזן, דוקא מירושלים לנהלל. לא במקום אחר לנהלל, ולא מירושלים למקום אחר. וכשחקרנו נתברר לנו שלבשתנו ובשנתו של הישוב היהודי בארץ ישראל שמועה זו נכונה, והנמוק לכך מפני שבירושלים האוירה מורעלה, בירושלים ישנם „מסריעי סדר“. בחורי ישיבות ובחורי „נוער אנדתי“ וצעירות „בית יעקב“, מצביאים על המחנות ובאים יותר מדי בקשרים עם הילדים. שמא תאמר, עם כל הילדים, לא, כי אם עם הילדים חבריהם בחדר וחברותיהם בבית יעקב.

י"א תשאלו איזה חטא חטא ירושלים שבגללו יש הכרת להעביר את הילדים לנהלל, הנה דוגמאות אחדות :

אחד המדריכים הלך עם קבוצה של ילדי טהיראן להראות להם עתיקות ירושלים. היא הראה להם את "מגדל דוד", חומת ירושלים, קשת רבינונון, והוא הגיע עד לרחבת כותל המערבי. שם הגיד להם : הקיר הזה עומד כבר כשני אלפים שנה, גבהו 11 מטר, גודל כל אבן כטר וישנם גם משני מטרים, שש נדבכים הם מעל לקרקע ותשע נדבכים מתחת לקרקע. והוא עמד ללכת אתם. והנה התפרץ צעיר ירושלמי "מפריע סדר" ואמר להם : "ילדים, זהו "כותל המערבי" שנשאר שריד מחורבן בית המקדש, זהו המקום שכל היהודים באים אליו להתפלל ולשפוך את שיחם לפני ד'".

הילדים, פתאים, הסבו את עיניהם כלפי הכותל, וכולם התנפלו אל אבני הכותל בבכיות. בקשו ספרי תהלים, ושפכו אל אבני הכותל את כל הטרגדיה שנצטברה בלבבם הרך באז שנפרדו מבית הוריהם הקדושים.

דוגמא שניה, פחות מזעזעת : המדריך דרש מהילדים להסיר את הכובעים לשעת האיכלה. נמצא במקום "פורץ גדר" אשר אמר להילדים, שבארץ ישראל אין חובה להסיר את הכובע בעת האוכל.

מפריצי סדר אחרים, הוליכו ילדים אחדים להראות להם ישיבה, והילדים ישבו על ספסל בית המדרש ללמוד מעט, ונתפשו בקלקלתם ע"י המדריך.

ובשל חטאים כאלה, כשל כח הסבל של ההנהלה והחלט שיש העביר את הילדים מאוירה המורעלה של ירושלים לאויר הוץ של נהלל, דמו לנתק אותם מכל קשרים עם יהודי ירושלים ועם אוירה של ירושלים, מעתה היו הם רואים לא יותר מאשר נחירת ואכילת בשר השפן והגמל, שם היו הם רואים חרישה בשול וכביסת לבנים בשבת. שם היו מובטחים מפני השפעה מורעלה של "מפריצי סדר", בחורי הישיבות בירושלים.

המדריכים בתפקידם

סגירת מחנות המעבר בפני הקהל, לא יכלה להיות ערובה מספיקה להרחקת דרכי השפעה ותעמולה על הילדים, באשר המדריכים גופם, ראו את עיקר תפקידם בצדית נפש הילדים וכל זרם שעלה על האחרים במספר המדריכים ובתקיפות עמדתם היתה גם הצלחתו מרובה. מר שי"ן כותב ברשמלי סיור העתונאים שנערך ע"י קרן היסוד במחנות המעבר, ב"הצופה" מיום כ"ו אדר ב' :

יש להטיל ספק, אם מחנות ההכנה על חברימדריכים המורכב מכל הזרמים עזר להגיע לידי עמדה אידיאטיבית. להפך, אמנם הציבור היה מופרש מהילדים, אבל אף המדריכים הם בניאדם חברותיים ולעתים קרובות משך כל אחד אם הילדים לצידו. קשה להיות נייטרלי בענין זה. בפרט באקלים הפוליטי החריף של היישוב.

ב"הבוקר" מיום ט' ניסן כותב מר י. ז. :

והרי כמה קוים לדמותם של הילדים ואופן הדרכתם לא מפי מבקר מקרי, אלא מפי מדריכה, הכותבת לפי תומה אל חבריה — ודבריה מאשרים בדיוק את הנחותינו ומסקנותינו. זוהי מדריכה צעירה מאחד המחנות, שנשלחה לשם מקבוצ "אשדות", ומכתבה נתפרסם בעלון הקבוצ (13.4.43) :

...הילדים אינם קלי חנוך כלל וכלל. לאחר כל מה שעבר עליהם. הם מפותחים בשכלם שלא לפי גילם ובהתפתחותם הגופנית פגרו הרבה. הם מכירים את החיים יותר מהרבה אנשים מבוגרים, ולחנך אותם, זה לגמרי לא פשוט. הם אינם נותנים אמון באדם וכן לא תמיד אפשר לתת אמון וגם בהם... אינם מבינים עדיין את החיוב שבעבודה כמונו ויתסם לעבודה, הוא אחר משלנו — הצלחתי להסביר להם שאין אני עושה תעמולה (פרופגנדה — בלשונם) אלא רק דואגת להם. ולאמתי של דבר שבעיני הם תעמולה יתר על המדה. באים אליהם (ובאו גם בטיהראן וגם בדרך לארץ) תועמלנים מחוגים שונים, מציקים להם מאד ומשתדלים בכל מיני דרכים ובכל מיני תחבולות למשוך את הילדים המסכנים האלה לארגוניהם ולהסתדרויותיהם. אני, כמובן, מספרת להם הרבה על הקבוצ המסכנים האלה, כי אני באמת ובכל לבי חושבת שהמקום הטוב ביותר בשבילם הוא הקבוצ.

„חלק גדול מהנערים הבוגרים הם אדוקים אך יש ביניהם גם לא אדוקים. אבל האופי של המחנה כולו הוא דתי בהחלט, כי כך הנהיגו פה.

„הסברתי לילדות שהדבר הטוב ביותר בשבילן הוא ללכת לקבוצ להכשרה. ללמוד ולעבוד וכשתתבוננה, — אם הקבוצ ימצא חן בעיניהן תשאונה בו ואם לאו — תלכנה והן הבינו זאת יפה. המחלוקת עם הדתיים היא פרשה לחוד. בהשפעתם התייחסו אל הקבוצ באיבה רבה. אמרו להם שהקבוצ זהו קולחוני. והדבר הזה שגוא עליהם ביותר כי בקולחונים הם עבדו עבודת כפיה. בזמן האחרון נשתנה יחסם אלינו לטובה.

אי אפשר שכל אשר נכתב וסופר וידוע למאות עיזריאיה לא היה ידוע בחלונותינו הגבוהים. אך שם מתעלמים מן הסקנדל הצבורי, ובהתעלמות זו נעשים שותפים לו. צר לנו מאד כי שמה של גבי סולד חופף על כל פרשה זו. צר מאד שלא היה לה אומץ לב או כח אישי להפסיק את ציד הנפשות לפחות במידת התקיפות בה. היא גוערת בצבור ודורשת מאתנו כולנו להניח לילדים האומללים.

מר קלוס שחשתתף בסיור מטעם „המשקיף“ כותב בגליון מיום כ"ט אדר ב':

המדריכים עצמם רואים ומודים, שהמחול המפלגתי הטמא סביב נפשות הקטנים הוא בעוכריהם. „עוול גדול נעשה לילדים, פשע“ — אמר בגלוי לב מפתיע מדריך שמאלי בהוסיפו: „אין איש מאתנו חף מפשע, אין איש מאתנו עומד מעל למערבולת הזו“. אבל חבריו לא יסיקו חלילה מסקנות מדבריו אלה. הם יהיו נכונים לעשות רמיה בנפשם ואפילו להבטיח חנוך דתי לילדים ובלבד שלא לחתר על סרפם.

דרכי פעולתם של המדריכים הלכו בשני כוונים: עקירת הרגשות הדתיות מלבבות הילדים ופתויים לבחור בקבוצים השונים על זרמיהם. כל האמצעים נראו למדריכים כשרים לכך.

מר פנחס ביברפלד מדריך מטעם אגו"י במקוה ישראל מוסר: המדריכה תמרה מאשדות יעקב, שהיתה מתהלכת לבושה בצורה הפוגעת בצניעות, ספרה לילדים על יתרונות המקלחת המשותפת לאנשים ולנשים, הנהוגה בקבוצי השמאל, כדי למשוך את לבם.

מתוך שיטה הרגילו את הילדים לקלות דעת, כדי להתחבב עליהם ולהטעמים את טעם החיים הנעימים הצפויים להם בקבוצים. מר אברהם מוקוטובסקי מדריך מטעם אגו"י בבית החלוצות מוסר על כך ברשימתו ב„הדרך“ גליון ל"א:

המדריכים שהיו בטקסראן קבלו הוראות לנהוג באלמות כלפי הילדים, כדי למהר ככל האפשר את הפרוצס של "הכשרתם". שיטת האלימות היתה בנוי על חולשת הילדים ובדידותם, ועל ההשפעה הטבעית כתגמול בעד הטובות שיעשו אתם. אבל חשבו וטעו. הילדים לא הושפעו הרבה מהדרכתם. הגין עליהם עברם ברוסיא, ששם נמאסה עליהם המלחמה נגד הדת ושם גם חושלו בפני כל אלימות.

משעמדו כבר הילדים להגיע ארצה והילדים עדיין בשלהם, נוכחו בכשלון השטה הזו והתחילו כאן מכינים תכניות חדשות. נתנה הוראה לקבוצים שיטנו את מיטב כחותיהם להיות למדריכים כאן בארץ. אותם אספו עוד לפני בוא הילדים ונמסרה להם תכנית מלאה ומפורטת לפעולה במתנית שהנקודות העיקריות היו: לא לפגוע ברגשות הדת של הילדים, לבלוע ולסבול כל מיני התפרצויות של הילדים נגד מדריכיהם, למלאות כל תפנוקי הילדים, לפנק ולשעשע אותם בכל מיני צחוק וקלות ראש, שירה וזמרה, טיולים, מסיבות; קולנוע, תיאטרון, ושפי רקודים ועוד. למעט בלמודים ולהרבות בספורים על חיי הקבוצים ולהראות להם את הקבוצים וכדו'. כל זה לא היה מכון כיכ לטובת הילדים ולהבראתם, אלא יותר בכדי לעשותם מפונקים שיכבדו את הנוחיות והקושר על שאר דברים.

החיים במחנה, התנהלו בהתאם להוראות. אין שמץ של סדר ומשטר, ילד כל הישר בעיניו יעשה, משבר סמאות, מקלקל בקירות, משחית ברהיטים והופך הקערה על פה ואין מי שיגיד לו מלה. מתוך מדריכיו מכה מטיביו והם מן הנעלבים ואינם עולבים. מתפנק במטבח ומתחזף במחסן הבגדים במדה שהאם לא דחתה טובלת וכאן מצא לו מקומו. בדברי תחנונים מתרפסים לפני הילדים, כאילו הילדים היו מפרנסיהם, לא להיפך. אין זכר ללמודים, אף ללמוד עברית אין מקום ואין זמן. כל היום הלולא והוצגא. כל ערב נשפים ורקודים. היו מקרים שהילדים היו שלוש פעמים ביום בסינימק. מכשול קטן בדרך — המדריכים האחרים הנמצאים במקום — מסירים אותו. עושים אותם "לגנוות" ישחקו להם עם הפעוטות. הגדולים מתחלקים בין אנשים מ"שלנו". לשאלה ששאלתי את אחד מהם, איך אתה מרשה לעצמך להביא ילדים לידי השחתה כזו, שתשאר אצלם לכל ימי חייהם? ענה: אין דבר, ישחקו הנערים וישכחו הכל... כשיעברו אלינו לקבוצים, כבר ירוסנו. לבך מתפלץ בקרבך, כשאתה רואה השחתה סיווגית כזו של ילדי קדושים, שנעשה בודון. ואתה מנסה על דעת עצמך לעצור בעד ה"נורם". ואז הפסדת הכל. מאוהב נעשה לאויב, והאויבים נהפכים לאוהבים. ואומרים לך: "מה, אסור להגות מן החיים? די סבלנו ברוסיא". ולא תועיל כלום, אם תסביר: מה יתן לך נשף רקודים אם אתה רואה. אשה שחצנית רוקדת. או מה יוסף לך אם תלך דוקא שלוש פעמים ביום לסנימק? אתה כנגד החיים. "צריכים להיות וגם להיות יהודי, גם בקבוצים אפשר להיות יהודי". קרבנות. נופלים מדי יום ביומו. הרצועה הולכת ונתרת בכל יום יותר. מתחילים לשכוח את המנחה ואת המעריב מקילים ראש בתפילת שחרית. "מעשירים" את הרבש"ע כשמוניחים תפילין. ה"חרדים" מקודם מתחילים לחפש פשרה בין ה"פרומקייט" שבקבר עם חיי ההפקר של היום ומכוננים את האורניטצ'י כלפי המזרחי.

הרב ד"ר ק. כהנא מוסר: במחנה המעבר במגדאל אמרו המדריכות לילדים "תכנסו אל הילדות תשחקו אתן, כי עצובות הן".

התקנון שקבעה לשכת עליית הנוער למחנות המעבר, לשם שמירת הגייטרליות כביכול, בכל השטחים, לרבות שטח הדת, שמש אף הוא אמתלה בידי המדריכים להשפעה נגד דתית ולהפרעת החיים הדתיים של הילדים.

מר פ. ביברפלד מדריך במקוה ישראל מוסר: הילד נפתלי גוטמן נוהג הי' להגיד תהלים בכל פעם שנזכר בגורל משפחתו בפולין. פעם הבריתוהו להפסיק מתפילתו ולהשתתף בהרצאת המדריך מרדכי יפה מהקבוץ המאוחד.

מר י. וינגרטן מירושלים מוסר, כי הילד פנחס שריבר שנמצא במחנה בחוות הלמוד בתלפיות, התחנן לפני מדריכיו שירשו לו ללמוד תורה, ענו לו אנו נלמד אותך יהדות. כפי שאנו מבינים אותה. אותו ילד סבל מאד, הוא נשאר כמעט היחיד מביין כל הילדים במחנה שלא נכנע להשפעת המדריכים הרב משה בלוי במאמרי ב"קול ישראל" מיום ד' אדר ב' כותב על המחנה בחוות הלמוד והילד הנ"ל:

ישנן כבר לדאכוננו, בנוגע למחנות ילדי סיהראן, כאלה, שכבר "חוסלו" במובן רוחני ע"י מדריכי השומר הצעיר. כן מודיעים לנו, למשל, אחדים שבקרו בימים האחרונים את המחנה של "תחת למוד" ברמת-רחל בירושלים הנתונה לפקוחה הראשי של הגברת בן צבי, שמחנה זה "חוסל" כבר, וכי המדריכים הספיקו כבר להרחיק את הילדים מהדת, ילדים אלה במחנה זו, עד לאחד, הם כבר אבודים בתחלט, המבקרים מצאו כבר את כל הילדים במחנה זו שוחקים ברחבת הבית בגילוי ראש, והם בעצמם התלוצצו כבר כשדברו אתם על שמירת מצוות, יגעו המפקחים במחנה זו בימים אחדים, מה שמורים חפשים אחרים משיגים בשנים שלמות.

אחד המבקרים ספר לי מתוך דמעות בעיניו על חורבן הדת במחנה זו, ועל אחד קדוש, ילד אחד בין כולם, שנחבא תחת כנפי מעיל של אחד מהמבקרים והתיפח בדמעות שלישי, בבקשה להוציא אותו ממחנה זו ולהעביר אותו לבין ילדים שלא הורעלו עוד, המבקר בכה יחד את הילד, אבל לא יכול להצילו מפני שהסוכנות "קנתה" קנין נפשי וגופני את הילדים ואם הסוכנות אינה מוציאה ילד זה מי מוציאו, ומי יודע עד מתי יעמוד זה בסביון וכמה זמן ידרש להמפקחים ברמת רחל ל"חסל" גם אותו.

אופייני גם המכתב שערך הילד לחברו נחמן אלבוים ביודיש:

ב"ה כ"ד אדר א' תש"ג

ליעבר נחמן!

איך געפיין זיך אין חחת הלמוד נעבין ירושלים איך האף אז איך וועל בקרוב טטור ווערן אין ארוים פון זייערע ענד, אין דער ברידער צבי. אין לערנען אזוי ווי איך, וויל. מיר זאלן זיך זייען אין די ישיבות.

מיין ברידער וועט מען ויכער בקרוב מל זייע.

פון מיר דיין חבר וועלכער האפט דיר צי זייען אנדול בישראל.

פנחס שריבר

(תרגום לעברית:).

נחמן תבים?

אני נמצא בחחת הלימוד ע"י ירושלים. אני מקוה בקרוב להפטר מהם ולצאת מתחת ידיהם כיחד עם אחי צבי. וללמוד כמו שאני רוצה. נזכה להתראות בישיבות.

את אחי ימולו בטח בקרוב.

ממני חברך המצפה לראותך גדול בישראל.

ואמנם עוז לוחו של הילד בן 12 ותשוקתו לתורה עמדו לו שנשאר תקיף בדעתו ולומד היום בשיבה.

„הבוקר“ מיום י"ד אדר ב' כותב:

בינתים התחילה פרשת „האבקות“ חדשה בין המדריכים ועתה פרשת תפילין. באחד המכתות בירושלים שאל המדריך הדתי את הנערים עם ברצונם לקבל תפילין. הדבר עורר סערה הואיל ומדריך מהשומר הצעיר ראה בזה פגיעה בסטטוס קוו. הדבר הובא להכרעה במרכז עלית הנוער ושם הוחלט, כי לא המדריך הדתי ישאל לרצונם של הילדים המבוגרים לקבל תפילין, כי אם המדריך הניטרלי והוא חבר מפא"י. דברים מוזרים מתרחשים ואין איש שם אל לב.

מר ישראל אידלמן מוסר: משבאו הילדים לבית חלוצות בירושלים לקחו מהם את הטליתות הקטנים, כביכול על מנת לכבסן ולא החזירוהם להם באמתלה שטרם כובסו עוד.

גב' אילה רוטנברג, מדריכה מטעם אגו"י בכפר נוער דתי, מוסרת: פעם נכנסה אחת המדריכות מטוהרן לבקר את הילדים, בראותה אותם חבושים, כיפות ולבושים בציצית, אמרה להם: אתה לבוש ציצית? אתה מתפלל? את כולכם ישלחו לישיבות לרעב ולחוסר כל. הילדים פרצו בבכי ונבהלו מאד. המדריכה דורה בדר, מקבוץ „השומר הצעיר“ מזרע, הבטיחה לילדים שאף אצלם בקבוץ שומרים על השבת והמועדים והילדים יוכלו לחיות שם חיים דתיים. פעם ספרו לה הילדים על היהודים העשירים שגם בשעת האסון בפולין סרבו לעזור לעניים, אמרה לילדים: בודאי היו אלה היהודים מגדלי הזקן, האדוקים.

הרב ד"ר ק. כהנא מוסר: במחנה בבית עולים אחוזה — חיפה, אסרו על המדריכה מטעם אגו"י, גב' פלדמן, לקרא קריאת שמע עם כל הילדים ביחד, הרשו רק לקרוא ק"ש עם כל ילד לחוד שידרוש את זאת, כמו בן החזירו את מדריך המזרחי שם, לא לברך את ברכת המוציא בפני הילדים לאט מלה במלה, פן ילמדו גם הילדים שאינם יודעים את הברכה.

במאמרו „כלפי מליצי יושר“ ב„הצופה“ מיום א' אייר כותב מר שי"ן בשם מדריכי המזרחי:

בטיול לרמת-גן אין היומן מזכיר את הביקור בבית-החינוך של שכונת בורוכוב. המורה גאס באידיש ואמר בין השאר: „פעם האמינו היהודים באלוקים. היום אנו מאמינים באדם ובעבודת. אתם רואים, שאלה שהאמינו באלוקים, עשו להם הגרמנים מה שעשו. אבל אנחנו, בארץ-ישראל, חיים בזכות אמונתנו באדם ובעבודה...“ היומן מסופר, ש„נחבלו הילדים מכתבים מרוסיה. בבי הילדים שקיבלו מכתבים, התחבר עם בבי הילדים שלא קיבלו מכתבים והפך להיסטוריה אחת כללית“. ואין היומן מספר מדוע בכו, וכן במכתבים היה כתוב: „אל תשכחו את הוריהם, התמללו בעדם. היו מאמינים בשם אלוהים שהוציא אתכם מרוסיה. אל תשכחו את הוריהם שהקריבו את הכול למען הצלתכם ולמען קידוש השם יתברך ויתעלה“.

בשעת קריאת המגילה ישבה מדריכה אחת מהשומר הצעיר וסרגה. זהו ולוח לא רק ברת אלא בכבוד האדם... בשעת חלוקת החומשים שאל ילד אחד אם מותר לקרוא

בגילוי-הראש. מדריך שמאלי אחד השיב בנוכחות הילדים : הן, הספר הזה הוא היסטורי ולא דתי. אותו המדריך התנגד לקריאת המגילה בחדר-האוכל בנימוק, שזהו ענין דתי... דרישת הילדים לתשמישי קדושה עוררה התנגדות המדריכים מתוך חשש, שתעורר אצל הילדים רגש דתי וזכרונות בית-אבא. ואותו המדריך הולך ומוגה שמות של ילדים דתיים, בנים להורים שומרי-תורה, שבטכסיסים פסולים העבירו אותם לקיבוצים שמאליים. סח מדריך שני : ביומן המחנה, הרשום על ידי מדריכים שמאליים, המהווים רוב, אינם מזכירים תפילת ליל-שבת. הם אינם מעריכים, כלשונם, "עבודת-אלילים" הזאת... ילד אחד חלה בקדחת קשה. בחלומו צעק : "אני רואה בניאדם לבנים אומרים לי ללכת לקיבוץ. אני הולך כמו שצונו אבא. אני שומע קול מקבר". ואילו ביומן רשמו את הדברים כך : "החום היה גבוה. היה משהו מסייט בהכרתו המעורפלת : אמא, אמא, החסידים הם קשי לב. אלה לאשדות. שם יהיה לי טוב כמו בבית. אמא, מה רוצים ממנו היהודים האלה, לאן הם מובילים אותי". אף בעות-יחלום של ילד חולה קשה מבית חדר משמש להם חומר מסית.

אחרי כמה פניות ודרישות הסכימה לשכת עלית הנוער לאשר לאגו"י עוד שני מדריכים נוספים, את מר רוזנברג למחנה בבית צעירות מזרחי בירושלים ואת הגב' שרה ווין בשביל המחנה בחדרה. חבר המדריכים בבית צעירות מזרחי, החליט לא להרשות למר רוזנברג להכנס לעבודה ואכן גדול ה'י' כוחו של חבר המדריכים מכחה של הלשכה, כל פניותי, לא הועילו, מר רוזנברג לא יכול ה'י' לגשת למלוי תפקידו. גם ביחס לגב' ווין החליטו המדריכים בחדרה כך, לבסוף הסכימו רק להרשות לה לעבוד בעבודת המשק, כגון כביסת לבנים, מטבח וכדומה. פני' נוספת אל הלשכה הועילה במקצת : היא נתקבלה כמדריכה, אבל לא מסרו לה שום קבוצת ילדים. גב' ווין מוסרת, שהילדים הרגישו בה שהיא דתית ועל כן נתקשרו אלי' מאד. משראהו היו תמיד נגשים אלי' בשמחה ורק בנוכחות המדריכים האחרים היו משתמטים ממנה.

ה ט י ו ל י ם

למרות כל התעמולה והפתווים, ראו מדריכי השמאל את עצמם בכל רע. הילדים לא היו להוטים אחרי הקבוצים ועמדו בהתנגדותם למדריכים הבלתי דתיים. הלשכה לעלית הנוער מצאה עצה גם לכך. שבוע ימים בערך לפני המשאל, יצאה הוראה לכל מחנות המעבר לסדר טיולים לעמק, למשקים ולקבוצים השונים. ההגיון ה'י' מחייב, כי ילדי ישראל הפליטים שעלו ארצה, צריך ה'י' קודם כל להעלותם ירושלימה, למקומות הקדושים, לאפשר להם לשפוך את לבם נוכח הכותל המערבי ולהתפלל לשלום הוריהם. לא כן חשבה לשכת עלית הנוער. דוקא את ירושלים הוציאו מהתכנית. ירושלים לא יכלה לשמש אמצעי תעמולה נוח. להיפך ירושלים היתה עלולה להגביר את הרגשות הדתיים בילדים. כל מדריך-מרכז ה'י' קובע את תכנית הטיול באופן שדוקא משקי הזרם, שלו הוא משתייך, יוכלו ביותר ומשקי הזרמים האחרים לא יה'י' רשומם ניכר.

ב"הצופה" מיום א' אייר מוסר מר ש"ן בשם מדריך "המזרחי" :

בישיבה שבה נקבעה תכנית הטיול, הצעתי לבקר אף בשדה-אליהו, סירת-צבי וכפר הנוער הדתי. באותו מעמד נכתבו שני מכתבים : אחד לשדה-אליהו והשני לאשדות

יעקב. במכתב לראשון ואמר : „בקשר לסידור תכנית טיולנו החלטנו לבקר בקבוצתכם ביום... נא להכין ארוחת קלה“. במכתב לשני ואמר : „חשקה נפשנו לבקר בעמק המקורי העברי האמיתי. לכן ברצוננו לבלות במשקכם מיום ראשון בערב וכו'“. לפי רוח שני המכתבים אפשר היה להבין את הכתנות שקדמו לטיול..

ביומן נאמר : „בבית אלפא הלכנו לבית הכנסת העתיק“. ואין הוא מספר, שהילדים התרשמו קשה מהעובדה, שלפני אלפים שנה עמדו כאן יהודים מאמינים והתפללו לאביהם שבשמים. ואילו עכשיו עומדים לפניהם צאצאיהם גלויי ראש ומספרים על מנהגי אבותיהם כדרך שמספרים על עמי אפריקה המרכזית. נכחו במקום קצינים פולנים נוצרים, שלא העיזו לגלות ראשם והם שאלו : מדוע נוהגים יהודים כך במקומות קדושים... באשדות יעקב ביקרנו באחידוד. מדרך שמאלי הדיע במיוחד, שכאן אין להפועל המזרחי כל חלק... הכינו לנו ארוחת צהרים כשרה. ילד אחד התחיש על יד שלחן של ילדי המשק. אמרתי לו, שיעבור לשולחנות הכשרים. מדריכה אחת התנפלה עלי על שהעזתי לומר ששם וכאן לא. „הילדים אינם צריכים לדעת זאת... בכל הדרך לא הסבירו להם על יישובי „הפועל המזרחי“. אפילו את קברו של רבי מאיר בעל הגס לא הראו להם.

במחנה המעבר במגדיל למשל לא הי' מדרך מטעם „השומר הצעיר“, את זאת נצל המדריך המרכז מטעם הקבוצ המאוחד והוציא את משקי „השומר הצעיר“ מתכנית הטיול.

המדריך מטעם „המזרחי“ מר יהושע בכרך כותב ב„הצופה“ מיום ל' ניסן :
אך קצר המצע מלהעלות פרטי כל מה שראה ושמע מדרך במשך שבועה שבועות במחנה והכנה, אבל ארשת לעצמי לשאול את המומחים לדבר זאת האחראים על פעולה אחת שעשו אותה בפומבי ועל דעת הקהל : האם היה בטיולים הידועים, שהוציאו ילדים ששהו אך ששה שבועות בארץ וזקוקים היו למנוחה מעמל דרכים ובהם רבים החולים כל יום שני בקדחת ומהם נגועים בגרדת — האם היה זה אמצעי חינוך כשר להוכל אותם מחנה מחנה שלושה שלושה ימים בטיול ? מה ראו על ככה לבזבז מכספי הציבור כדי להוליך שבי לבות הילדים אחרי העושר הרב אשר שם בקיבוצים, להראות להם את מאת השולחנות, את בתי החרושת והמסגריות ואת מוסדות החינוך בכל תפארתם...

יכולים גם כאן לענות תירוצים פירושים דומים לראשונים. אך מי שעקב אחרי כל אותם המחנות ואחרי כל הדיבורים שלא ואשר רחפו ממביב הילדים בכל מקום שבאו, יכול להגיד, כי נעשה כאן פשע. סיסטוני, אשר לא יכול.

במאמר „גבורי טיהראן“ כתוב ב„ידיעות אחרונות“ :

אבל אין לסמוך רק על המדריכים, שיבלבלו את הילדים בבלבול שלם. סוף כל סוף, גם מדריכים רק בני אדם הם.

לכן מושיבים את הילדים באבטובוסים, ומובילים אותם לעמק יזרעאל. מובילים אותם לפי המפתח : תחילה לקיבוץ של המזרחי, משם למשמר העמק, משם הלאה לקיבוץ המאוחד. משם לחבר הקבוצות, משם למושב, ושוב לקיבוץ דתי. בכל מקום

ומקום — שהיה חצי שעה, שעה, כדי שיוכלו הילדים להכריע בעצמם, האם ציבור הקרקע בצורה קולקטיבית יעילה או לאו. או האם צדקי בירוכוב או גירדון אי ר' שמואל לנדא.

ולאחר שהילדים חוזרים ממסע מחקר זה כמובנים לעניני חקלאות ושיטות סוציאליות והמזרח התיכון ויעור והשקאה ובעיות הדת והחברה — או המדריכים ניגשים אל כל אחד ואחד מהם, ושואלים אותו :

— גורדון? —

מר ביזינסקי באספת הנבחרים (לפי „הצופה“ מיום כ"ג אדר ב') :

מתרשם על הטיולים שמסדרים עכשיו ילדי המחנות, שרבים הם האומרים ומוכיחים, שהטיולים האלה נעשים מתוך כוונה ידועה, לשהראות את רוב עשרם במשקים של חוגים ידועים, בכדי להשפיע על הילדים שיבחרו במשקים אלה ולא במקומות דתיים.

גב' ד. שדלצקי מדריכה מטעם אגו"י במגדיל מוסרת :

לפני הטיול הודיע המדריך המרכז מר ארי' בן גוריון, כי על הילדות ללבוש בשעת הטיול מכנסים קצרים. כבר לפני זה בקשו להשפיע על הילדות ואחת המדריכות התהלכה בתלבושת פרוצה זו ותארה לפני הילדות כמה נעים ונוח הדבר. הילדות, מתוך צניעות טבעית, סרבו כל הזמן. אבל לפני הטיול קבלו את ההוראה בפקודה, ונשמעו לה. בשעת הטיול בהיותם באפיקים, הזהירו המדריכים הדתיים את הילדים על אכילת בשר טריפה. המדריך ארי' בן גוריון בקש באופן הפגנתי בשר שביל עצמו ופנה לילדים באמרו : כל מי שרצונו לאכול בשר יבא ויאכל.

מר אברהם מוקוטובסקי מדריך מטעם אגו"י בבית החלוצות בירושלים

מוסר את רשמיו מהטיול ב„הדרך“ גליון ל"א :

מתחילה פרשת הטיולים. קרוב לשלושת אלפים לאי הוציאה הסוכנות על הטיולים האלה, ולא בכדי. גם הטיולים לא נעשו באופן מקרי אלא מיד מרכז אחת. ידע השמאל, שהטיול הזה צריך להיות, מכה בפטיש ל„הכשרת“ הילדים, ולכן לא חסך יגיעות, כדי שהטיולים יצאו „מוצלחים“. עבדו תכנית מפורטת לקבלת פנים בכל אתר ואתר, ואף את הנאומים בקבלת הפנים הכינו ושלחו הוראת לכל הקיבוצים : סדרו לכם אספות במקומכם והכינו את כל הקהל וביחוד את הנוער לביאת הילדים. כה תעשו להם וכדנה תימרון להון. איש סודי בעין-חרוד מסר לי, ששבוע ימים לפני בואנו התקיימה אספת כל אנשי המקום וספרו להם על „תעלולי האגודה“, הרוצה לחסוף את הילדים לשיבות. משפיעים עליהם בכח הרבי, מדפיסים בשבילים עתונים ומשביעים אותו. הנה אגודאי ואל תהי ציוני. ואנו אין לנו אלא להשפיע על הילדים ברוב טובה, באהבה ובשמחה. התכוננו איפוא לקבל אותם כראוי. אחר גודע לי, שאספות כאלו התקיימו גם בשאר המקומות. ולא לשוא עמלו. ההסברה הניתנת על צורך הטיולים היא, להראות להם איך בנוים את הארץ, ולמעשה מפתחים אפילו להראותם עבודה ממש, כבר מכירים הם את הילדים, שאינם מתפעלים מויעת אפים. וע"כ מראים להם רק את חדר האוכל שבקיבוץ, האסמים המלאים כל טוב, בתי הספר הבנויים לתפארה ; קול ששון ושמחה. נאומים, הצגות ורקודים, מעדני מאכלים ותועפות זהב. תראו ילדים, כך בנוים את הארץ! במשמר העמק הראו את בית הספר הענקי ואת חדר האוכל המהודר ולמדו אותם רקודים

ארצישראלים. בעין חרוד — נוער עליו. בתל עמל — שוב חדר האוכל, נקיון למופת וברכות דגים. באשדות יעקב — ריבה טובה ואורזונים. בשתי הדגניות — מסכות נהדרות, ילדי בית ספר לבושים יפה, והצגות ילדים מוצלחות. בסירת צבי — עזובה מעט ואי כשרון לקבל אורחים. במרחביה — חדר אוכל מרוהט להפליא, בנהלל — בייס חקלאי לבנות מיסוהה של ויצ"ו, בית מלא לוקסוס, תלמידות רוקדות "קרוביק" במססנות אדומות על הראש "בדיוק כמו ה"שיקסעס" בכפרים שראיתם בחו"ל", לתוספת יש גם מחזות על הסתחים ואומרים שהמטבח כשר, והשבת אינה מחוללת. מה חסר עוד? בכפר הנוער הדתי — כמו בסירת צבי. ביגור — עושר עד אין קץ. כך בונים את הארץ, וכך השמאל עושה תעמולה אחרי כל זאת, אין כבר כל צורך להלחם עוד עם "צידדי הנפשות" שבמחנה האגודה, באותם הנערים והנערות, הנאים "להשחית" את הילדים ו"לשכר" אותם ביון "למסס" אותם במגדנות ולהעניק להם מתנות יפות ע"מ לנוב את לבבם. מעתה אין כבר צורך בזה הילדים בעצמם כבר מוקירים רגליהם מלכת למשחה הנערים והילדות בוזות כבר מאליהן את המתנות העלובות ומתביישות כשמוכירים להן, שהיו פעם תלמידות ב"בית יעקב". כי מה ערך למשחאות ולמתנות אלה, לעומת העושר הגדול שראו כבר. ולא עוד, אלא שאפשר כבר להשתמש באותם הילדים שהם ישפיעו על אחיהם ואחיותיהם הקטנים וילמדו לשונם לדבר שקר ולהעליל על אבותיהם הקדושים שגם הם היו חפשים, חללו את השבת ואכלו טרפות ר"ל. השקר הזה למה? כדי שלשכת עלית הנוער לא תקח אותם ח"ו לתלמודי תורה ולישיבות.

בדו"ח שמסרה הגב' סולד לסוכנות נאמר ("דבר" 19 למאי):

נערכו סיורים של הילדים בחלקי הארץ השונים למען אפשר לילדים להכיר את הארץ ואת התפתחותה של המפעל היהודי. טיולים אלה היו בעלי ערך חנוכי רב בהשפעתם הציונית ובכוננם את הילדים לקראת עבודה חקלאית. למעשה הביעו כל הילדים אחרי כך כשהגיע הזמן לקבוע את עתידם, את רצונם לקבל את חנוכם בכפר ובחקלאות.

הרי הודאת בעל הדין על המטרה התעמולתית של הטיולים.

ואמנם, הילדים בשובם מהטיולים נהפכו לאנשים אחרים. הקבוצים נראו להם כמין גן עדן תחתון שאין בו לא עבודה ולא יגע, אלא אכילה ושתיה, מנוחה ומרגוע בלבד. הם היו רעבים למנוחה, אחרי כל התלאות שעברו עליהם ומראה התפארת והעושר הרב שבקבוצים הי' להם חוי' עמוקה והיא היתה המכריעה בשעת הבירור והחלוקה.

החלוקה

תעלולי המדריכים בטיהרן ובמחנות המעבר התעמולה והטיולים, כל אלה היו רק שלבים והכנה לקראת המטרה הסופית — חלוקת הילדים למקומות הקליטה הקבועים. פקידי הסוכנות ראו את השעה הכשרה להוכיח, כי לא בכדי השקיעו כל כך הרבה עמל ומאמצים לרכוש את לב הילדים ולהעבירם מדת הוריהם, מעתה יזכו גם בגופותיהם. הילדים יקלטו בקבוצים הגדולים ולא יודע כי באו אל קרבם, ההוי' החדש יטשטש קמעה קמעה את נחלת העבר. בקבוצים ימצאו את ביתם החדש ואת משפחתם החדשה וביחד עם סיוט האתמול ישקע גם זכר בית הוריהם בתהום הנשי'. לאחר מעשה נוכל לקבוע כי אנשי הסוכנות פעלו מתוך תכנית ברורה ומחושבת. כל מה שעשו לא במקרה עשו, אלא מתוך כוונה ושיטה. כל פעולותיהם היו משולבות אחת בשני', כעין תשבץ ולפיכך הוכתרו בהצלחה. החלוקה היתה הקציר מהזרע שזרעו. פקיד' הסוכנות קצרו ברינה והיהדות החרדית בדמעה.

ועדת הברור

אחרי שהילדים הוכשרו די צרכם למשאל ולחלוקה הכרוכה בו, נגשו לפזור מחנות המעבר ולחלוקת הילדים למקומות קליטה קבועים. המשאל נערד בימים שבין א' ניסן עד יום י' בו. לחלוקה שנערכה במחנות בירושלים לא הזמינו אפילו ב"כ של אגודת ישראל ורק אחרי שהועה"פ של אגודת ישראל מחה נמרצות במכתבו מיום ב' ניסן (ראה את המכתב בפרק ד') נתקבל מכתב מטעם הגב' סולד מיום 12 באפריל:

היום במשך השעות לפני הצהרים אבקך בפתח תקוה. אני מבקשת ממך להודיע לבא כוחכם בפ"ת לעזור לי בבדיקת הילדים בבית החלוצות. במקרה שאין לכם בא"ח בפ"ת אכיר לכם תודה אם תבקשו מאת בא כוחכם בת"א כי יגש לפ"ת להשתתף בבדיקה.

הועה"פ ענה על מכתב זה ביום ו' ניסן:

בחשובה למכתבה מהיום, לשלוח ב"כ לעזור בבדיקת הילדים בפ"ת. אחרי שלא פבלנו כל תשובה על מכתבינו המרובים ודרישותינו ;

ואחרי שכל עצם המשאל ובדיקת הילדים הוא אבסורד ולמרות ההחלטה לא לשאול ילדים קטנים מתקיים משאל גם אצל קטנים למטה מ־14 ;
ואחרי שלא באו בקשר אתנו קודם חלוקת הילדים וכל החלוקה מתקיימת בלעדנו —

אין שום ענין לאף אחד מאתנו להשתתף ולהיות נוכח במשחק הזה הערוך כולו מראש.

ואמנם ה' המשאל והברור משחק מכאיב ותו לא. "הבוקר" מיום ט' ניסן

כתב:

אזנים להם ולא ישמעו...

יש רצון להתחיל במשפט מליצי ופסקני זה בתור הערה לעניני ילדי סיהראן. כל אשר נכתב, כל אשר נאמר בענין הפרשה המבישה של ה"הדרכה" כאילו לא נכתב ולא נאמר כלל. מי שחייב היה לשמוע, עשה עצמו כלא שומע. הזהרנו בעוד מועד מפני פיתוי הילדים, אבל האזנים היו אטומות. אמני הטשטוש יודעים היטב, כי דעת הקהל אינה קיימת בארץ. מוראו של צבור שאינו מוחל על כבודו אינה מחרידה מנוחתם. הם למדו מנסיון עברם את סוד השתיקה. כי אין טוב מלתת לצבור הרוחת "להוציא את הקיסור" — אחרי זה כעסו לא מסוכן בכלל. על כן בודאי לא תפחיע ולא תרגיז מנוחתם גם תמונת בקורה של ועדת המבחן של הסוכנות היהודית ומחלקת עלית הנוער במחנות ילדי סהראן, כדי לקבוע סופית לאן יישלחו :

"בימי הביקור של הועדה הזאת הופכות חצרות המחנות האלה לירידים ממש או למקומות תעמולה בימי בחירות" — מסר איש מהימין לסופר "הארץ". הועדה של הסוכנות יושבת בחדר וקוראת אליה כל ילד או ילדה לחוד, שביצעו את דעתם לאן רצונם ללכת וכן בודקת בנוגע לרעותיותו של הילד. בחצר עומדים המדריכים וכל אחד מהם משתדל להדריך את הילד לפני כניסתו לחדר הועדה. אמצעי השידול חם — תבטחות על טיפול טוב במקומו חקבוע של הילד ובעיקר משתמשים בנימוק של מתן אוכל טוב. יש ילדים רבים שבהכנסם לחדר הועדה, מיד הם מכריזים על שם המשק שהם רוצים ללכת לשם ואלה הם על פי הרוב שמות המשקים שביקרו בהם קודם. ילדים אחרים מכריזים על שם המפלגה "הקיבוץ המאוחד", "השומר הצעיר", "אגודה" וכדומה. לשאלה אחת מה זה "קיבוץ מאוחד", לא ידע הילד הנשאל לענות דבר אלא, שזה הוא מקום המשק שביקר בו.

ובתוך היריד הזה תועה נשמתו של ילד מישראל, גרדפת ומושפלת בגולה, ושלא ניתן לה מרגוע במולדת. אני רואה בדמיוני את הילדים, אשר פגשתיים בנסיעתי במחנות משחקים לתומם, והנה הם שוב הוטלו לתוך המהומה האיומה של תחנה בדרך גידוליהם האינסופית מפולין לסייהראן. רק טעמו מקצת טעמה של ילדות מאוחרת, וכבר החזירם מדריכיהם אל אוריה של "גרות ומלחמת חיים שהיו זכאים להשתחרר ממנה. יריד הומה סביבם, והם הנם הסחורה העוברת לסוחר... והועדה הבוחנת יושבת סגורה בחדרה, רואה ואינו רואה את אשר נעשה מעבר לדלתה — ולענינה באיזו רשות מענים שנית את נפשות ילדינו ?

מר אפרים אופנברג שהי' נוכח בשעת המשאל שנערך במקוה ישראל במגדילאף הוא משרטט את אותה התמונה. כל ילד נכנס לחדר הועדה ושם

המשק או המפלגה ערוך על שפתו. מר אופנברג מעיד, כי הציגו את השאלות בדבר צורת החנוך גם לילדים למטה מ־14. מר בייט, ב"כ של גברת סולד, ה' נוהג להציג לילדים הקטנים שאלות בצורה שתשפיע על תשובותיהם. במקרה שהאחים או האחיות הבכירים היו בוחרים בקבוצ בלתי דתי, ה' מל בייט שואל את האחים או האחיות הקטנות: „גו, אתה רוצה בודאי ללכת עם אחיך הגדול, הנכח?“. על שאלה כזו, היו הקטנים עונים כמובן בחיוב גם כשלא ידעו אפילו באיזה מקום קליטה בחר האח או האחיות הגדולים ממנו. במגדאל ה' המדריך — המרכז, מר ארי' בן גוריון מיגור, כמעט כל הילדים שלא הלכו לאגו"י או „מזרחי“, בחרו ביגור דוקא. לא נמצא אף ילד שהסכים להשאר באופן קבוע בבית הספר החקלאי במגדאל, ששמש כמחנה מעבר. ד"ר אלנברג, מנהל בית הספר הנ"ל, קבע בישיבת ועדת החלוקה, כי יום החלוקה נהפך ליום שוק ע"י המדריכים ובעיקר המדריך המרכז שפתה את הילדים לבחור ביגור. נציג „השומר הצעיר“ מחה נמרצות (אף ילד לא בחר בקבוצי „השומר הצעיר“) לפי דעתו סדר המדריך המרכז את תכנית הטויל ביחד עם מדריך „המזרחי“ והם השמיטו בכוונה את קבוצי „השומר הצעיר“ מהתכנית, ועל כן לא נמצאו בין הילדים מועמדים לקבוצי „השומר הצעיר“.

הגברת אילה רוטנברג מדריכה מטעם אגו"י בכפר נוער דתי, מעידה: קודם לב ה' לשמוע את דברי הילדים בערב וביום הברורים. המחנה ה' כמרקחה, הילדים התהלכו אבודי עצות ואף הקטנים שביניהם אמרו, שכעת עליהם להיות ערים כל הלילה ולחשוב מה להגיד, הם שאלו איש את רעהו מה להגיד לגב' סולד כשתבא.

פרטים על החלוקה

הגב' שרה וין מדריכה מטעם אגו"י במחנה המעבר של משק הפועלות בחדר, מעידה: שני הילדים גולדברג צבי בן שבע ואחיו יעקב בן 12 מורשה, שניהם למדו בחדר. ועדת החלוקה הציגה לפנייהם כמה שאלות דהיינו: אם אבא התפלל כל יום, אם אמא הדליקה נרות שבת, אם אבא קדש על היין בליל ששי, על כל השאלות האלה ענו בחיוב. לבסוף שאלום אם אביהם הבדיל במוצ"ש על הכוס, ענו שאינם זוכרים ועל סמך זה רשמו אותם כבלתי דתיים ושלחום למקום בלתי דתי. ביחס לכמה ילדים שהודיעו, כי למדו ב„חדר“ ולבשו ציצית, הסבירו המדריכים, כי בעיירות קטנות, לא נמצא בית ספר זולתי „החדר“ ולכן מאנן ברירה שלחו ההורים את בניהם ל„חדר“, גם אם לא היו דתיים ומכיון שכל הילדים ב„חדר“ לבשו ציצית, לבשו גם בני הורים בלתי דתיים, ציצית. (לאמתו של דבר נמצא בכל עיירה בית ספר עממי ממשלתי גם מיוחד ליהודים וב„חדר“ היו מבקרים רק בני הורים דתיים). כמו כן הסבירו המדריכים לגב' סולד בקשר עם החקירה, כי הילדים הדורשים חנוך דתי, עושים זאת בהשפעת המדריכים הדתיים ובצעם בנים הם להורים בלתי דתיים.

ועוד מעידה גב' וין: הילדים לרנר חנה בת 8 וש' מלסקו, אחותה בילה בת 8 למדה ב„בית יעקב“, אחיה יהודה לייב בן 12 למד ב„חדר“ ואחיהם יוסף יהושע בן 13 למד גם הוא ב„חדר“, שלשה מבין הילדים הנ"ל דרשו חנוך דתי. אחד האחים נמלך ברגע האחרון ודרש חנוך בלתי דתי, על סמך דרישת האחד, התנגדו המדריכים לשלוח את הנותרים לחנוך דתי והענין נמסר להכרעתה של גב' סולד. (יצוין שאין

ביניהם בגיל למעלה מ־14 ולא היתה על כן לילדים זכות של הגדרה עצמית ורק אופ' בית ההורים צריך ה' להיות קובע). לעומת זאת שלחו את הילד רובנסון, יעקב בן 11 מאלכסנדרוקי למרות סרובו ל„אהבה“, הכניסוהו למבוגרית בכח, הילד בכח וצעק לעיני הקהל הרב שנתאסף ברחובות חדרה. בשעת המשאל ה' הילד קינצליך מתירה בכל ילד וילד לבל יעזו לדרוש חנוך אגודאי, פן יקבל מכות. אף הילד סגל משה בן 13 מורשה שלמד „בחדר“ ובקש חנוך דת' ואת הילדים המבורג, שרה מקליש, בת 9 ואת אחי אברהם בן 11, שלמד ב„חדר“ ותבעו אף הם חנוך דתי שלם, כולם בני הורים חרדים, שלחה הגב' סולד למוסד „אהבה“. (על צביונו של המוסד עוד ידובר בפרק זה). את הילדה הלמן אסתר מלנצ'וב בת 16, למדה ב„בית יעקב“, אבי' ה' חסיד מונקצ'ן שלחו למקום בלתי דתי, כמו כן את אחי ישראל בן 8 שלמד ב„חדר“ ואת אחי צבי בן 15 שלמד ב„חדר“ ועדיין פרק „כל הבשר“ ממסכת חולין עם תוספות שגור על פיו, שלחו לחנוך הציונים הכלליים. הילד סופמן, אברהם מלומז בן 10 שלמד ב„חדר“ נשלח לחנוך הציונים הכלליים, ביחד עם אחותו ח' בת 17 ואחיו יונה בן 16. הילדה ונטקה לוני' מצינוב בת 10 ואחי יוסף בן 17, שלמד ב„חדר“ בני הורים דתיים, נשלחו לחנוך שמאלי וידמן אלתר מקלושין בן 13, שלמד ב„חדר“, תבע חנוך דתי העריכוהו כמסופק ונמסר להכרעת הגב' סולד, כמו כן האחים רויק ארי' ליב בן 9 ומשה בן 11, שדרשו חנוך דתי.

בין 29 ילדים שנמצאו בחדרה היו 21 תלמידי „חדרים“ ובין 17 ילדות, שלש תלמידות „בית יעקב“, שבעה ילדים לא בקרו בכלל בבית ספר מחמת גילם הרך. בכל זאת לא נמסר אף ילד או ילדה לחנוך אגודאי. בין 46 ילדים רק 9 היו בגיל למעלה מ־14. ז. א. לגבי הנותרים לא ה' להגדרה עצמית את החלוקה ואת הברור העבירה הגב' סולד בעצמה. יש לציין את העובדה, כי הילדים פרימרמן, משה מקרסנובורד בן 9 תלמיד „חדר“ ואחותו מרים בת 10, תלמידה ב„בית יעקב“, האב חסיד מטריסק, האמה צדקנית מפורסמת, כל האדמורים היו מתאכסנים בביתם, את הילדים האלה החליטו לשלוח לחג הפסח אל קרובתם ברמת הכובש.

הגברת אילה רוטנברג, מדריכה מטעם אגודאי בכפר נוער דתי, מעידה: הילדה לאה קמר מרוזבדוב בת 15 תלמידת „בית יעקב“, מבית אדוק האב בהיותו בסיביר רעב כל ימי הפסח מחשש חמץ. דודתם אחות אמה בחיפה מעונינת בחנוך דתי. הילדה וחברתה שנידר אשר קרובים לה ביגור אף היא שמרה שבת, ברכה ברכות וכו'. הושפעה ע"י המדריכים ובחרה ביגור. אתה ה' אחי משה, בן שבע, ילד דתי מאד, התפלל שלש פעמים ביום ואמר קדיש אחרי הוריו שמתו. בתחילה הסכימה האחות להשאיר את האח בכפר נוער דתי. לבסוף נמלכה בדעתה והחליטה לקחתו אתה. מששמע הילד כך, פרץ בבכי וקרא בשם אמו המתה. גם הגב' סולד נתרגשה ודברה על לב הנערה להשאיר למען אחי בכפר נוער דתי או להשאירו שם. הנערה סרבה ודעתה של ילדה בת 15 היתה מכריעה גם לגבי גורלו של האח, שניהם נשלחו ליגור. הרב יצחק גרינברג מעיד בשם מר מונק, שבקר את הילד משה קרמר ביגור, כי בתחילה היו מובילים את הילד לבית הכנסת של ההורים בלויית משמר קפדני והילד ה' נאלץ לעזוב את בית הכנסת מיד אחרי אמרו „קדיש“. ההורים ספרו למר מונק שלבסוף חדל הילד לבא לבית הכנסת, לאמירת קדיש. הילדה דנטשקובסקי, שרה מורשה בת 15 מבית דתי, אמרה תחילה כי תלך

רק למקום בו שומרים שבת וכשרות, תושפעה לבחור ביגור, לשאלתי מה ראתה על ככה ענתה, כי גם ביגור אפשר להשאר דתי. אחי' זליג בן 9 סרב ללכת אתה לשם וביום הראשון לברור, החליטה הגב' סולד למלאות את בקשתו ולהשאירו בכפר נוער דתי. אחרי ערעור המדריכים הבלתי דתיים, שלחה גם את הילד ליגור. הילדות הנזיל אמרו, כי אילו היו מביאים אותם למקום דתי בהגיעם ארצה, כי עתה היו נשארות שם אבל מכיון שיש להם הברירה לבחור הרי הם בוחרים ביגור. את הברור ואת החלוקה נהלה הגבירה סולד בעצמה. ל"מזרחי" שלחה את כל אלה שיעדה אותם לחנוך דתי, ל"אגודה" אף אחד לא. הנה רשימה של ילדות שהודו, כי למדו ב"בית יעקב": מנדרמן חוה מורשה בת 11, האב חסיד גור, קמר לאה הנ"ל, קרמבין חנה מלנטיץ' בת 11 ואחותה מרים בת 13, בויאר לאה מירוסלב בת 11, האב חסיד בלו אתה שני אחים יעקב בן 14 המבקש ללמוד גמרא ושמחה בן 12, זונגשטרן רבקה מקרשוב בת 13 ואחותה רחל בת 8. המעידה, לא נהלה רשימה על מקום למודם של הילדים, אבל ידוע לה כי מספר גדול מהם למד ב"חדרים" חסידיים.

גברת דבורה שדלצקי-רוזה, מדריכה מטעם אגו"י במחנה המעבר שבבית הספר החקלאי במגדיאל מעידה:

איטה קמינר מסקריהיצין בת 17, הורים חסידיים ממשפחת האדמו"ר מגור, למדה ב"בית יעקב", דודה מר מאיר וידיסלבסקי בחיפה. החליט לאמץ אותה והנערה הססה בין בית דודה ובין קבוץ אגודתי. ביום הברור דבר על לבה המדריך יוסף פוטש לבד תלך אל קרובי' כי לא תהי' לה שם אפשרות ללמוד. לפני הועדה אמרה, כי רצונה ללכת לכפר נוער דתי. אחרי החלטתה היתה מדוכאה מאד, לא הופיעה לארוחת הערב ולארוחת הבוקר, שכבה על מיטתה ובכתה מאין הפוגות, רק לאחר שקבלה רשות לחזור בה מהחלטתה ולנסוע לדודה, נרגעה. אותו מדריך יוסף השפיע ביום הברור על הנערה יפה גליר בת 14 מירוסלב, תלמידה ב"בית יעקב", הורים חסידיים, הילדה רצתה להמשיך בארץ את למודת ב"בית יעקב" לבסוף תחת השפעתו בחרה במוסד "אהבה". ברקוביץ שרה בת 15 מגרודזינסק, בית חסידי, למדה 4 שנים ב"בית יעקב", אחי' משה בן 14 ושמואל בן 12 למדו ב"חדר". הילדים החליטו מרגע ראשון ללכת ל"אגודה". הילדה הצהירה פעמים רבות שרצון ההורים היו, שילכו לאגודת ישראל. המדריך מטעם "המזרחי", יעקב קלוסקי, השפיע על האח משה כמה ימים לפני הברור ללכת ל"מזרחי". לשמע השנוי שחל בדעתו של אחיו, בכה הילד שמואל מאד, גם האחיות שלא רצתה להפרד מעל אחי' נאלצה לשנות את החלטתה. הילדים נתנוזן, שמואל ודוב בני 13 מביילסקו, חברים בשומר הדתי, האב "מזרחי", החלטתם היתה ללכת ל"מזרחי", זמן קצר לפני הברור השפיע עליהם שארם והם נשארו באופן זמני במגדיאל, עד שיתפנה בשבילם מקום בחנוך ציוני כללי. הילדים שהתפללו כל יום ובבואם למחנה דרשו ציצית, תפילין וסדור, התהלכו אחרי הברור בגלוי ראש ואחד מהם הפסיק להתפלל. הנערים סטרושביצקי, משה בן 16 ופסח בן 14 מורשה בבאם למחנה היו דתיים, לבשו ציצית, התפללו כל יום החלטתם היתה ללכת לטירת צבי, יומיים לפני הברור הצליחו המדריכים להשפיע עליהם והם בחרו במקום בלתי דתי. הילד קרויס, יוסף מלזינסק למד בחדר אחותי לאה בת 12 למדה ב"בית יעקב",

שארית מנוה איתן השפיעה עליהם ובעת הברור בחר הילד בדגני, את אחותו שלחו אתו. על השאלה כיצד הי' אביו מגיב על כך, ענה כי גם בדגני ישאר דתי. הילד רוזנברג אברהם מאוסטרוב בן 14 דתי מאד, אחיותיו גישה ושושנה, בנות 16 בחרו בייגור גם הילד נשלח אתו. הילדות מנס, טובה בת 15 מטומשוב ואחותה מטלה בת 13 שתיהן למדו ב"בית יעקב", החלטתן היתה ללכת ל"בית יעקב", היו מספרות על ההשפעה הדתית שהשפיעו על חברותיהן וכמה סבלו בדרך נדודיהן על שמירת המצוות. בן עיר שהציג את עצמו בתור דוד הי' מבקר אצלן תכופות ומביא להן מתנות ושמלות. השפיע עליהן שתבחרנה בדגני, המדריכה חנה מחפצי-מה שכנעה אותן כי גם בקבוצי השמאל אפשר להשאר דתי. קופפר רבקה בת 17 מפשבורסק, תלמידת "בית יעקב", דתית, בהשפעת דודה בחרה ב"אהבה", הילד פלישר, שלמה בן 12 מטרנובוז'יג, ילד דתי מאד מתוך הכרה, זוכר את הברכות בעל פה, אחותו אסתר בת 14 בחרה במקום בלי דתי, שלחו גם את הילד אתה. גרף, מלי בת 16 מיוזפוב תלמידה ב"בית יעקב" ואחי' חיים בן 15, בחרו במקום בלתי דתי. זבירוחה, מרים בת 17 מפלוצק, תלמידה ב"בית יעקב", אחי' צבי בן 15 ויעקב בן 13, כולם הלכו למקום בלתי דתי. זליגוביץ חנה בת 16 מדלוגושידלו, למדה ב"בית יעקב", האב חסיד מגור, שוי"ב בעירו, בהשפעת המדריך המזרחי, בחרה בחנוך, "מזרחי" ואתה נאלץ ללכת האח משה בן 14, שניהם רצו תחילה ללכת לאגווי, הנער ליטבר נתן, בן 16 ממישניץ ואחיו בנימין בן 15, אביהם פרנס בקהלה מטעם אגווי, עסקן אגודאי נלהב, אחותם גרה בחיפה. הגיס מר דוד רובינשטיין פרסם ב"קול ישראל" מיום ז' סיון את המכתב הבא:

בין ילדי טיהרן שבאו נמצאים שני ילדים מעיר מישיניץ פולין, מאיזה בית אב הם יוכל להעיד הרב פלוצניץ רבה של מישיניץ הוא מכיר את אבי הילדים ואיתם מיום וחולדם, הילדים עד יום עזבם את עיר מולדתם למדו בישיבה, וביתם הי' בית חרדי. מסורתי ברוח ישראל טבא במאה אחוז. והנה כשבאו הילדים ארצה "סידור" אותם במשק יגור ע"י חיסה למרות רצונם ורצון קרוביהם הנמצאים בארץ, ורק אחרי השתוללויות מרובות "ויתורו" ו"סידורו" את הצעיר בכפר, הנזכר הדתי והבכור נשאר בייגור, בימים הראשונים ל"סידורו" אירע הראשון במאי בשבת פ' אחרי, הביאו את כל הילדים 30 במספר באוטומוביל בעצם יום השבת בתרועה וגיל בכדי להשתתף בחגיגות ותהלוכות ברחובות חיפה, הילד דידן שיש לו קצת אומץ, התנגב"ב בעש"ק ובא לחיפה ביודעו כי אחת יכופוהו בשבת לנסוע. דוב של הילדים הם יתומים אומרי קדיש ל"ע, ביום הראשון לבואם לייגור "הרשו" להם להתפלל במנין של הזקנים במקום, ולאמר קדיש כרצונם, למחרת יצאה "פקודה" שאי אפשר להתפלל כולם יחד רק בכל תפלה מגי תפלות היום ישתתפו רק שני ילדים, ה"תור" הזה ארך רק שני ימים בלבד והילדים הפסיקו לגמרי לבוא. אחד הזקנים שאל אותם על סיבת הדבר ומה גדל, השתוממותו ודעמו של הזקן אחרי שהילד מסר לו בדמעות שליש שכל הילדים שרצו ללכת לקדיש לקחו מהם הכובעים...

בתור קרובם של שני הילדים הנ"ל הנני מוחה בכל לשון של מחאה נגד גזילת ילדי קדושים וטהורים שמסרו נפשם על קדושת השם ובתור יהודי מאמין הנני מזהיר לכל אלו המ"מחנכים" הללו שישלמו בעד הגזילה הזאת כי גדול המחסיאו יותר מן ההורגו ומה שלא הספיקו הרצוחים הארורים בפולין רוצים מהרסנינו מבינינו להשלים כאן באה"ק. כ' אייר תש"ג.

הנער אברהם פרנקל מילדי טיהראן שבקר ביגור, מוסר כי ליטבר ספר לו שחול להתפלל. פיתוהו ליגור בהבטחות שיוכל ללמוד מקצוע בבית ספר ע"ש טיץ ולבסוף לא הכניסוהו לבית ספר זה בכלל.

הנערים קורנבליט, משה בן 15 מלובלין ואחיו צבי, דתיים, הלכו למקומות בלתי דתיים. ירוסלבין, אליעזר מליזנסק בן 13 רצה לישיבה, נשלח ל"מזרחי". הרינג יהודה מזמושץ בן 15 ואחיו משה בן 13, דתיים, הלכו למקומות בלתי דתיים. כץ מרים בת 17 מטמושוב דתית, הלכה למקום בלתי דתי. גגלברג מילה מברזני מבית דתי, בעצמה דתית, בהשפעת האח הלכה לנהלל. רות חי בת 14 מורשה, דתית הלכה ל"אהבה". הסמן יצחק בן 15 מורשה ואחיו אברהם בן 13 דתיים, הלכו למקומות בלתי דתיים. בס"ה מבין 24 ילדות שהיו במחנה יהודי 9 ילדות כי למדו ב"בית יעקב", רק אחת מביניהן נמסרה לקרובים ואף אחת לא נמסרה לאגווי. בין 43 ילדים היו 32 מבתים דתיים מהם הלכו 9 לאגווי ושבעה ל"מזרחי". 16 יצאו למקומות בלתי דתיים. את הברור וחלוקה העביר מר בייט.

על המחנה במשק הפועלות בפתח תקוה מעיד הרב זאב אידלמן: בין 20 ילדות היו 7 שהודו, כי למדו ב"בית יעקב" והן: אירום רוזה ושיינדה מזגושף קמר חנה מצ'שוב, פישובר גינה מירוסלב, גרינברג חי' מגוברובה דין עדה זפירר שושנה מירוסלב, אף אחת מהן לא נשלחה לאגווי. פירר שושנה היתה בתו של אדמו"ר מירוסלב, והנה מה שכותב אודותה מר יהושע בכרך מדרך מטעם המזרחי ב"הצופה" מיום ל' ניסן:

אותה נערה, בתו של ר' חיים מיארוסלאב, "הצדיק" שבעיירה, במשך ארבע שנות גלותה שמרה את נפשה ולא אכלה בשר טריפה. היתה הראשונה לקבל "סידור תפילה" כאשר אלה הגיעו לטהראן, וכך שמרה אמונים לאביה ולבית ספרה אשר התחנכה בו לקידוש השם — עד שלא "טיילה" כאן בארץ. אולם מה שלא עשו התלאות הרבות ומצוקות רעב בארצות האויב עשה כאן השובע ודברי אחים אוהבים עם התפארת אשר הבריקה לה "משמר העמק". ופתאום הפסיקה הנערה בת החמש עשרה את חינוכה ואת דרכה, והלכה ב"הכרה" חדשה למוסד-מבצר של "השומר הצעיר" מקום אשר שם "רמה" חינוכית" רצויה יותר כעדות "דבר".

גניח שאסור לנו לערער על "זכות התרבות והחינוך העברי החילוני" שלכם, אבל אם הזכות הזאת אשר אמרתם עליכם ועל בניכם היא או גם על כל בית ישראל? מי ומה נתן לכם את הזכות על בתו של ר' חיים מירוסלאב? וכי משום שהיא יתובה גלמודה אשר גלתה מעוני וממכאוב ובאה לארץ ישראל למצוא מנוח וחיים, לכן זכותם אתם בה כזוכה מן ההפקר? ! ומה תגידו לר' חיים זה, אשר יבוא אליכם מחר לבקש את בתו וימצאנה, לצערי, במשמר העמק? מה תענו לו ואיך תנחמוהו?

הנערה בילתה את חג הפסח ב"משמר העמק", אכילת החמץ בפסח ועזוזה אותה והיא ערכה מכתב אל הגב' סולד, בו כתבה כי המדריכים ספרו לה כי בית הספר במשמר העמק הוא המשובח שבארץ ואנשי התרבות גם מתל אביב, שולחים לשם את בניהם. אחרי כל מה שראו עיני, מסרבת היא להשאר במקום הזה ומבקשת לשוחח עם הגב' סולד על כל הענין. ביום כ"ז ניסן התקיימה השיחה בין גב' סולד ובין הנערה בנוכחותו של קרובה מר פרנס מירושלים. הנערה פירר בקשה

להרשות לה לעבור לבי"ס "חורב" בירושלים. גברת סולד אמרה לנערה: זה עתה באת ארצה וכבר את יודעת שבי"ס המתאים לך ביותר הוא "חורב"? הנה אני מכירה בתי ספר טובים ממנו. כאן התערב מר פרנס והוכיח את הגב' סולד, כי מבקשת היא להשפיע על הנערה לטובת בי"ס בלתי דתי ושאל: למה לא נסתה מקודם להניא את הנערה מללכת לבי"ס במשמר העמק למה או לא הציגה לה שאלה שכזו? מנין לך שבי"ס זה מתאים לך? מבין הילדים יש לציין את המקרים של טלרמן, אלכסנדר בן 12 מורשה, בחר בחנוך בלתי דתי, אמר כי אביו הלך כל שבת לבית הכנסת. שריבה משה בן להורים חסידים נערך כ"ספק דתי". כמו כן ריבודה מדלוגושודלה. פרנקל, אלי' מזקופני בן להורים חסידים בחר בקבוץ שמאלי.

מר ישראל שדמי מעיד: הילד אברהם שוינגורצל והלפמן שנמצאו במחנה המעבר בבית החלוצות בירושלים היו ילדים דתיים וברור הי' להם כי למקום דתי ילכו. הלפמן מאיזביצה, אביו חסיד מרדזין, בעת המשאל ספר כי אביו הניח תפילין דרבנו תם בשעת המשאל הכניסו המדריכים אותם לחדר מיוחד ודברו לפניו על בני הישיבות, שהם אוכלים ממה שאנו. אנשי הקבוצים עמלים ולולא הקבוצים, כי עתה היו מתים ברעב ובכל זאת הם כפויי טובה לגבנו ועוד מדברים עלינו סרה. הדברים השפיעו על שני הילדים ובעת המשאל, בקשו לשלחם לעין חרוד. מר אברהם מוקוטובסקי מדריד מטעם אגו"י במחנה המעבר בבית החלוצות בירושלים, מספר, שבקר עם הילד שוינגורצל אצל הרה"ג הרצוג והילד אמר לרב, כי גם בקבוץ השמאלי ישאר דתי על זה ענה לו הרב: אני רק יום אחד בקרתי בעין חרוד ומיד הרגשתי מעין קרירות פנימית ואחרי רוצה לשמור שם תורה ומצוות? הילד הבטיח להרה"ג הרצוג בתקיעת כף ללכת למקום דתי ולבסוף הלך לעין חרוד. מר שדמי בקר את הילד הנ"ל בעין חרוד והילד אמר כי מסרב הוא לדבר עם אדם שאינו מגלה ראשו מחמת אדיקות. ב"קול ישראל" מיום כ"ח סיון כותב: הילד אברהם שבנגורצל ז"ל, מילדי טיהרן, טבע בש"ק שלפני שבועיים פרחצו בכריכה בעין חרוד.

הילד הי' ממשפחה חרדית חסידית, כשהובא ארצה הביע רצונו להקלט במקום חרדי ולהתחנך במסורת אבותיו, אולם אחרי הטיוול שנערך לילדי טיהרן בעמק "הסכים" להקלט בעין חרוד אחרי שביררו לו שגם שם אפשר להיות חרדי.

אחותו הקטנה שהובאה אחר נמצאת ג"כ בעין חרוד, אביהם הזקן נמצא ברוסא.

נסתיימה טרגדיא... תנצבה.

מר נועם רובין מדריד מטעם "המזרחי" במחנה המעבר שבחוות הלמוד בירושלים, העיד בפני מר שדמי ורוטנברג: הילד רובינשטיין ילד דתי מאד נרשם בשעת הכרור לפני הגברת סולד למקום דתי. למחרת, בהשפעה חצונית התחרט ואמנם הודיעו בטלפון מלשכת עליית הנוער כי הרשות ביד רובינשטיין לחזור מהחלטתו הקודמת ולנסוע אל קרובו ליגור, מכיון שהזכות שמורה לקרובים. לבסוף השאירו את הילד בעין חרוד, מקום שאין לו שום קרובים. לעומת זאת שני הילדים לדר, שנרשמו לפני הגב' סולד למקום בלתי דתי, התחרטו למחרת ובקשו ללכת למקום דתי, אבל הגב' סולד הודיעה להם, שאין היא מקבלת שנוי החלטות קודמות. מר רובין העיד על עוד שני מקרים שקרו במחנה חוות הלמוד: ילדה תלמידת

„בית יעקב“ לשעבר, בא קרובה בלתי דתי והסביר שההורים היו בלתי דתיים ואת הילדה שלחו ל„בית יעקב“, באין להם אפשרות לשלם שכר למוד. (בעצם הענין נהפך הוא, בית הספר הממשלתי גם המיועד ליהודים, הי' מלמד חנם כל ילד וילדה. לעומת זאת שלמו ב„בית יעקב“ שכר למוד הגון). הסברתו של הקרוב נתקבלה. ילד שספר כל זמן שהותו במחנה המעבר, שהוריו היו דתיים בא קרובו הבלתי דתי והעיד, כי הורי הילד היו בלתי דתיים, בנגוד לטענתו של הילד. נתקבלה חוות דעתו של הקרוב.

הרב י. ד. ס. והרב ד. פ. (שמן שמור במערכת, אינם מסכימים ששמותיהם יפורסמו) מעידים: בחוות הלימוד — תלפיות בירושלים היו האחיות פרומה וללה הולצר עם אחיהם חקטן. האב הי' חסיד צנו. פרומה למדה ב„בית יעקב“, אחותה מורה ב„בית יעקב“, גמרה את סמינריון „בית יעקב“ בקרקו. אחיהם חסיד בובוב, נשאר ברוסי, בהיותם ברוסי פרנס אותם בעבודתו, בעטלית הכירה את הגב' הדסה וידיסלבסקי, מדריכה מטעם אגו"י, שהיתה ידידת אחותה, גם ברוסי לא חללה מעודה את השבת. יש לה דוד שגר בבית יהושע סמוך על שולחן בתו, הוא הזהירה לבל תלך לשם כי המקום בלתי דתי בהחלט. המשפחה נסתה להשפיע עלי' שתבחר בבית יהושע. בעת המשאל הכחישה את אופי משפחתה ואת העובדה כאילו היתה לה אחות מורה ב„בית יעקב“. כששאלו אותה מה יגידו הורי' אם יפגשו אותה במקום בלתי דתי, ענתה, כי המדריכות הסבירו לה שהורי' בודאי כבר מתו, ולא יראוה לעולם. היא נשלחה לבית יהושע, האחות ללה והאח חקטן לדגני' או לאהבה.

הגברת שושנה פלדמן מדריכה מטעם אגו"י במחנה המעבר בבית עולים באחוזה, מעידה: בחלוקה הי' אי צדק מחושב. חלקו את הילדים לדתיים ולבלתי דתיים. אח"כ יצא למעשה שכל הילדים הדתיים נתחלקו ל„מורחי“. מכיון שכל הילדים במחנה מעבר יוה, מלבד שלשה, היו בגיל למטה משלש עשרה, אי אפשר הי' לתוכיח שהילדים הם מבתיים אגודאיים דוקא. לא נתנה לה הזדמנות למחות נגד החלוקה, כי רק כעבור כמה ימים אחרי הברור, הודיעו על מקום שלוחם של הילדים, ילדים מסופקים נקבעו לחנוך „דתי“ לכאורה — שלחו אותם לנהלל או לכפר יהושע לבתיים „דתיים“, ילמדו שם כמובן בבית ספר כללי או שמאלי. אחרי החלוקה נתברר שרק 14 ילדים, היו בלתי דתיים אבל למעשה רק 50% בערך יקבלו חנוך דתי למחצה.

„היסוד“ מיום ט"ו סיון כותב:

מוסרים לנו, שבגבעת ברנר, נקלטו כארבעים מילדי טהיראן. 5 מבין הילדים הנמצאים הם חדורי תורה ומצוה. סועדים במטבח ההורים שבמקום ומשכימים בבוקר לתפלה בצבור.

כדאי גם לציין, שלשלושה מהם ישנן כיסות, בכדי לכסות את ראשיהם בשעת התפלה והאוכל, ושנים הנותרים משתמשים במטפחיהם וקושרים אותן כמין כפה לראשם.

הילד שמעון רוטזייד בן 16 מורשה, מספר: הוא הגיע ארצה עם קבוצה קטנה מטיהרן, זמן מה לאחר שהגיעו ילדי טיהרן כולם. מר רוקח, פקיד הסוכנות בת"א שלח אותו לנהלל, מבלי לחקור על מוצאו של הנער ומבלי לשאול לדעתו.

הנער לא ידע מה טבעה של נהלל, ולא פלל בכלל, שיש בארץ נקודות בלתי דתיות. בנהלל נמסר לאחת ממשפחות המתישבים. בפסח האכילוהו חמץ, כמו עיניו ראה איך שעורפים את המרגולות, נאלץ לעבוד משש בבוקר עד שבע לפנות ערב עם הפסקת צהרים, נדמה הי' לו מכל הבחינות כי ברוסי' הוא מתגורר עדיין. הנער עזב בהסכמת בעל הבית שלו את נהלל. נער שני אף הוא מקבוצתו שנמסר לבעל בית אחר, רצה להצטרף בחשאי לרוטויד ולברות, ברגע האחרון נתפס על ידי בעל הבית, שלו ובנוכחות המעיד סגן מכות אגרוף, בראשו ובפניו.

התמונה אינה שלימה חסרים לנו פרטים על המחנות שלא נמצאו בהם מדריכים מטעם אגו"י. אין להניח כי במקום בו חסרו מדריכי אגו"י הי' המצב יותר טוב והיו פחות קפוחים.

שיטת החלוקה ומספרים

שיטת החלוקה היתה אחידה בכל המחנות ביחס לאגודת ישראל. כל הילדים שהוכרו כדתיים נשלחו ל"מזרחי", מלבד 20 ילדים בגיל למעלה מ-14 שנה שדרשו בתוקף להעבירם לחנוך אגו"י. במסיבת עתונאים שהתקיימה ביום כ"א אייר השתדל מר דובקין, חבר הנהלת הסוכנות להסביר את מספר הועים שקבלת אגו"י באמרו ("דבר" כ"ב אייר):

אנב מן הענין להרגיש, כי הועדה שחלקה את הילדים היתה נכונה למסור לאגו"י עוד ילדים מבתיים דתיים אבל חילדים סרבו ובחרו בחנוך של "המזרחי".

באותה מסיבה אמר מר דובקין לפי ה"דבר":

פה אחד החליטה הנהלת הסוכנות היהודית והלשכה לעליית הנוער על העקרון שכל ילד שלמעלה מגיל 14 יחליט עצמו על מקום חנוכו והילדים שלמטה מגיל זה ישלחו לחנוך דתי או חפשי לפי צורת החיים בבית הוריהם, כן הוחלט כי במקרה של ספק יוכה החנוך הדתי. המוסדות כבדו את רצון הוריהם המשווער של הילדים הצעירים.

בדו"ח שהגישה גב' סולד לסוכנות מצויים המספרים הבאים על גיל הילדים:

עד 5 שנים — 11 ; עד 6 שנים — 19 ; עד 7 שנים — 29 ; עד 8 שנים — 27 ;
עד 9 שנים — 29 ; עד 10 שנים — 36 ; עד 11 שנים — 17 ; עד 12 שנים — 73 ;
עד 13 שנים — 90 ; עד 14 שנים — 94 ; עד 15 שנים — 87 ; עד 16 שנים — 84 ;
עד 17 שנים — 60 ; עד 18 שנים — 3. תינוקות — 21.

(«פרשת ילדי טיהרן לאור עובדות», "דבר" 19 במאי).

עפ"י המספרים האלה מתקבל, כי עד גיל 14 שנה היו 352 ילדים אשר בהתאם להודעתו של מר דובקין הוחלט שלא לשאול את פיהם לרצונם. מבין כל הילדים האלה לא קבלה אגו"י אף ילד אחד. את רצון החורים לא קשה הי' לשער, כי רובם המכריע של הילדים למד ב"חדרים" והילדות ב"בית יעקב". הודעתו של מר דובקין, כי הסוכנות רצתה למסור ילדים נוספים לאגו"י ולא יכלה לעשות את זאת מחמת סרובם של הילדים סותרת את העקרון, שאין להתחשב בדעת הילדים הקטנים.

„סרובם“ של הילדים להמסר למוסדות אגוֹי מופיע באור מיוחד, אם נציין שהיום נמצאים כבר למעלה משבעים ילד וילדה מילדי טיהרן ברשותה של אגוֹי הילדים האלה ברחו ומוסיפים לברוח מהמקומות השונים של „המזרחי“ ושל השמאל ופונים אל מוסדות אגוֹי בבקשה לקבלם ולהדריכם ברוח וברצון הוריהם.

בהודעה הנ"ל אמר מר דובקין:

95 ילדים שלמטה מגיל 14 נשלחו לחנוך חפשי ובהם 17 משום שבכך רצו הוריהם. וכ־30 משום שלא רצו להפרד מאחיהם ואחיותיהם הקשישים ואלה בחרו בחנוך חפשי. כלום מקרים בודדים אלו מצדיקים את הרעש שהוקם בעולם כולו?

מבין 95 ילדים קטנים שנמסרו לחנוך חפשי „הסביר“ מר דובקין את חלוקת 47 מהם, סתם ולא פירש משום מה נמסרו 48 הנותרים לחנוך בלתי דתי. המספר 95 אף הוא תמוה. לפי הדו"ח הנ"ל של הגב' סולד מתקבל, שהיו 352 ילדים בגיל למטה מ־14, המזרחי קבל מבין 278 ילדים 108 בגיל למעלה מ־14 („הצופה“ מיום כ' אייר במאמרו „המסקנה נכונה“ של הרב נויפלד) ז. א. שקבל רק 170 ילדים בגיל למטה מ־14. אם נצרף את ה־95 ל־170 ישארו עוד כ־100 ילדים שאף הם לא נשלחו לחנוך דתי ואותם לא מזכירים בכלל. „הצופה“ מיום כ"ה ניסן מפרסם את רשימת החלוקה וכותב:

ילדי טיהרן עזבו בשבוע שלפני חג הפסח את המחנות הומניים. והועברו למקומות הקבע שלהם:

30 תינוקות — לבתי תינוקות.

26 לקרובים.

16 נמצאים בבתי חולים.

278 לגקודות ההתיישבות ומוסדות חינוך של המזרחי.

32 למוסדות אגודת ישראל.

36 לבית ילדים „אהבה“ ולבית יהושע.

298 לגקודות ההתיישבות ומוסדות של השמאל.

מספר ניכר של ילדים הועברו למקומות או לסביבה בלתי־דתית, אף על פי שהיה ידוע בהודאות שהם דתיים. מספר ילדים, שמוצאם הדתי הוברר, נמסר בכל זאת למקומות בלתי־דתיים, כאשר אחיהם או אחיותיהם בחרו ללכת למקומות אלה, כמקום לשלוח גם את הגדולים למקומות דתיים או להפרידם כשם שעשו בכמה מקרים אחרים והפרידו בין בני משפחה אחת שהלכו למקומות בלתי־דתיים שונים. לא ייתכן כמו כן להסכים לעמדת הלשכה לעלית הנוער, שילדים דתיים, אם כי הם בגיל למטה מ־14 ילכו למקומות בלתי־דתיים כאשר הבטיחו להם שגם שם יהיה באפשרותם להתפלל, לאכיל כשר, לשמור את השבת ולחיות חיים דתיים — ויש הרבה מקרים כאלה. האם אנשי אותם המקומות בעצמם יכולים להבטיח במצפון סהור, שבסביבתם ובאחיהם שלהם אפשר יהיה לילדים דתיים להתמיד באורח חייהם הדתי ולהמשיך במסורת אבותיהם הקדושים? !

לא הפרידו בין האחים הגדולים והקטנים כל עוד שמש זה כאמתלה לשלוח את הקטנים למקומות בלתי דתיים עם הגדולים. לבסוף הפרידו בין האחים והעמידו

את הקטנים לבית אלפא. מאשר את זאת מדריך „המזרחי“ מר יהושע בכרך במאמרו
ב„הצופה“ מיום ל' ניסן בו הוא כותב :

וכמוה ואתה הלכו עוד הרבה עשרות נערים ונערות ועל דעתם כמוכן הלכו
אתם אחיהם ואחיותיהם הקטנים, גם הם בנים לאותם האבות, כי איך אפשר היה להפריד
ביניהם ? רק עכשיו נודע כי שם ברשות המפלגה חילקום והקטנים נשלחו לבית-אלפא.

הנה כבר כותבים הבחורים ממקומותיהם (מעין-חרוד, מאפיקים ומגבעת ברנר)
ושמחים הם להודיע, כי ממשיכים הם להתפלל במנין ובתפילין אשר לקחו אתם וכי גם
הבטיחו להם מאכל כשר כל ימי הפסח במטבח הזקנים. כמה עלוב אמצעי-חינוך „כשר“
זה אשר השכילו האנשים לספר ולדבר על לב ילדים יתומים כי אפשר יהיה להם
להמשיך בשמירת המצות בתוך החיילוני. האין זה עוין פלילי ?

הנה ליל הסדר הראשון, יושבת כל החברה למאותיה ועורכת לה את „סדרה
המסורתית“ על חמץ ומצה באולם הגדול. והנוער מטיהיראן יותר נכון : מפולין, יושבים
בבית הזקנים ואוכלים כשר... המדריך אם ישב אתם הבין כמונו את אשר אמרו באגדה :
„השתא הכא — לשנה הבאה וכו'“...

למהותם של מקומות הקליטה

את המוסדות „אהבה“ בחיפה ואת קבוץ „בית יהושע“ הכירה לשכת עליית
הנוער כמוסדות דתיים. „הצופה“ מיום י"ג ניסן כותב על כך :

לפני כשלושה שבועות דנו בלשכה לעליית הנוער שליד הסוכנות בדבר האפשרות
של קליטת ילדים דתיים ב„בית יהושע“, מושב עובדים של הציונים הכלליים, ובמוסד
„אהבה“ במפרץ חיפה. בנוגע לבית-יהושע, הביעה הגב' סולד את דעתה בשלילה וכמו
כן בהסתייגות מסויימת ביחס למוסד „אהבה“. אף על פי כן, עם חיסול מתנות המעבר
של ילדי טיהראן, הוחלט לשלוח ילדים, שהוכרו כדתיים, למקומות הללו.

הנה כמה פרטים המציינים את אופיו ה„דתי“ של המוסד „אהבה“ :

בספר „בוגרי עליית הנוער“ מאת יוסף הורביץ, שיצא לאור על ידי לשכת
עליית הנוער, נמצא חומר סטטיסטי לאן פנו בוגרי מוסדות עליית הנוער השונים.
בטבלה לשנת 1939, רשום, כי מבין 27 בוגרי הנוער, שסיימו את הכשרתם במוסד
„אהבה“, הלכו 15 לקבוץ מהם 12 לדגני' א' בשנת 1940 מבין 20 בוגרים הלכו
10 לקבוץ מהם 5 לקבוצת שילר של הגורדוניה. ב„ספר עליית הנוער“ שיצא ע"י
לשכת עליית הנוער פרסם מר משה קלורי, אחד ממנהלי המוסד „אהבה“, מאמר
בשם „חמשים שנה עם נוער עברי“ בו הוא כותב על המוסד :

המושץ אתי אליו היתה הסיסמה שהמנהלת והמיסדת ביאתה ברגר ו"ל דגלה בה :
חנוך לציונות, סוציאליזם ומסורת דתית והדת משולה לציונות ולסוציאליזם גם בזאת,
שאינה קבוצה במסמרים, ישנם בין חברינו גם אנשים חרדים בהחלט וגם בעלי דעות
חפשויות ; יש ממצות הדת שנקפיד עליהן ויש שנוגחן מתעוררים לפעמים חלוקי-
דעות אפילו בין אלה שמחייבים את דרך המסורת, קל וחומר בין האחרים, כי מה
יכול להיות בשבילנו קנה המידה בעניני הדת? הוה אומר : רגש הטקט הדתי שלנו.
אין ביכולתנו וגם אין ברצוננו, לבנות היום מה עולם שכולו דת, אנו בטוחים כי אפשר
למסור ולשמור ערכים דתיים, גם בלי לחדש את „דתה של הסבתא“, גמישות כזאת אינה

נוחה. קל יותר לחיות לפי שולחן ערוך קבוע, אחת היא אם של ר' יוסף קארו אם של ולדימיר לינין. רובם של בני המחזור הראשון (שנת 1934) חונכו בתנועת "הבונים" בנרמני שלפני היסלר... כיוונו של המוסד בברלין הי' אחר במקצת מאשר בארץ — דתי יותר. חלק מבני המחזור הזה ואולי החלק המכריע, חפשו דרכם במפלגות השמאל, בהשומר הצעיר, פועלי ציון שמאל ואולי בסתר גם מחוץ לציונות. בסוף אפריל 1936 הגיעה קבוצה בעצם הכנותינו לחגיגת אחד במאי. הם סרבו להשתתף. אחד במאי — חג נאצי. הרגל האדום — סמל קומוניסטי. לא לשם כך באו לארץ ישראל. לא הבינו כי אלה הם סמלים חשובים גם בחינוכנו. בקושי השפענו עליהם, שיהיו לפחות משתתפים פסיביים בנשף ויקחו חלק בתהלוכת הפועלים הכללית. עברה שנה ואותם החברים קבלו על עצמם את היוזמה לסדר את נשף אחד במאי ברוב פאר, דרשו שהרגל האדום יתנופף בעל ביתם דוקא על יד דגל תכלת לבן וראו את עצמם חלק בלתי נפרד של ארץ ישראל העובדת, הסוציאליסטית והקבוצית.

כאשר גולל הרב פישמן לפני העתונאים את פרשת ילדי טיהראן מנה לפי ה"דבר" מיום כ"ו אייר את המוסד "אהבה" ו"בית יהושע" בין המוסדות הדתיים. במסיבת עתונאים שהתקיימה ביום ז' סיון מסרה גברת סולד כי רוב הילדים נמסרו לחנוך דתי ("הגה" מיום ח' סיון) רוב זה יתקבל אף הוא רק אם יחשבו את המוסד "אהבה" ו"בית יהושע" למקום חנוך דתי.

באותה שיחה אמרה הגברת סולד לפי ה"הגה" הנ"ל:

הייתי לפני כמה ימים בבית אלפא וראיתי שילדי המשק וילדי טיהרן נתמזגו ינעשו חטיבה אחת. רבם ככולם נשתחררו מסבוכים נפשיים...

ואמנם ילדי פולין בני החסידים והיראים הנמצאים היום בקבוצים ובמוסדות החנוך הבלתי דתיים, אינם שונים כבר מילדי הקבוצים והחניכים הנותרים. גברת רוטנברג, מדריכה מטעם אגודת בכפר נוער דתי, מוסרת: בשבת הראשונה לאחר שהגיעו ילדי טיהראן הראשונים שנתחלקו ליגור, בקרו אצלם ארבע ילדות מכפר נוער דתי. ילדי יגור-טיהרן פגשו אותן בצחוק ובבוז ושאלו: למה זה פניכן רעים? בודאי מהמאכלים הכשרים שנותנים לכן, האם גם פאות יהי' עליכן לגדל? הילדות חזרו גרעשות מטיול זה וספרו בצער: עובדים שם בשבת, מבשלים ונוסעים במכוניות, בכינו למראה עינינו. המדריכה פייגה מעין חרוד, ששמה כמרכז במחנה בבית חלוצות בירושלים, ספרה כי מכל הילדים שנקלטו בעין-חרוד מוסיף רק האחד ירוסלבין להתפלל עוד, האחרים הפסיקו.

עליות נוער מארצות שונות

עלית הקבוצות הקטנות מטיהרן נתעלמה מדעת הקהל וגם גורלן לא ידוע ברבים. כמו כן לא מעוררת תשומת לב עלית הילדים מארצות אחרות. הצבור החרדי אינו מעלה על דעתו, כי עליו לעמוד על משמר העליות משאר הארצות. הנה קורות נערי יהודי טורקי, כפי שמסרן הנער בעצמו:

ניסים אשכנזי מקושטא, בן 16, אביו חכם ספרדי. הגיע ארצה עם עלית הנוער בסוכות תש"ג. עזב את טורקי בעיקה כדי שיוכל להשתלם בתורה באחת הישיבות שבארץ הנער צם טרם קבל את רשיון העלי' כמה ימים והתפלל שיזכה

לעלות וללמוד תורה. גם אביו צוה עליו במפגיע בהפרדו ממנו, ללכת לישיבה. בבית העולים בחיפה, מסר הנער את משאלתו למר הנס בייט, ב"כ לשכת עליית הנוער, קבל תשובה, שאין ישיבות בארץ ישראל לכל היותר יסכימו לשלוח אותו למקום שלא עובדים שם בשבת. הנער נשלח לכפר נוער דתי. ה' שם חדשים והרגיש את עצמו בכל רע. דרכו ה' להאריך בתפילה ולהרבות באמירת תהילים. המדריך הסביר לו, שבארץ לא נוהגים לאמר תהילים, הם נועדו רק בשביל חוץ לארץ, פה צריך לעבוד. השתדלו להעבירו מהחלטתו בנוגע לישיבות ספרו לו כי המצב בישיבות הוא בכל רע. כעבור חדשים חלה במלרי' ועבר לכפר חסידים. בעזרת הרב קרול הסתדר בישיבת "תפארת ישראל" בחיפה שהה שם כשלושה שבועות, עד שבא מדריך כפר נוער דתי, מר אליעזר שטרן והוציאו משם בהבטחות, כי יסדרוהו בישיבת הרב עזריאל בירושלים. אמנם הובילוהו לירושלים אל לשכת עליית הנוער. הגברת סולד דברה על לבו שלא ילך לישיבה. מר בייט איים עליו שעלית הנוער תמשוך את ידי' ממנו אם יוסיף לדרוש חנוך של ישיבה. משנשאר תקיף בדעתו הודיעה הגברת סולד להרב עזריאל, כי לשכת עליית הנוער לא תוכל לשלם בשבילו יותר משתי לירות לחודש, משום כך ומשום ידיעותי המעטות של הנער ביחס לגילו, הודיע לו הרב עזריאל שאינו מוצא ישיבה מתאימה בשבילו. לשכת עליית הנוער שלחה אותו לת"א אל ארגון עולי טורקי, שם איימו עליו שיחזירוהו לטורקי, אם לא ירפה מרעיון הישיבה. לבסוף דברו על לבו שילך לגבעת ברנר, הבטיחו לו ששם יוכל ללמוד גמרא במנוחת. משבא לגבעת ברנר, נודע לו המצב לאמיתו, שהה שם שבוע ימים ואכל במטבח ההורים. עזב את גבעת ברנר, והר על עזרת לשכת עליית הנוער ופנה לישיבה. מעטות ידיעותיו אבל שגור על לשונו: רבי עקיבא עד ארבעים שנה עם הארץ ה' ולבסוף געשה גדול בישראל. אין לו אלא משאת נפש זו: ללמוד תורה.

במוסד מאיר שפי' סודרו ילדים מבגדד, ביניהם כמה מבתים דתיים, בתחילה באו בתביעות דתיות, במשך הזמן הרגלו וותרה אחד מהם ששון כדורי כרכולי, הכריחוהו לעבוד בשבת ברפת וגם להדליק את האור. משסרב, הכהו המדריך יוסף הילד ערך ביום י"ג אלול תש"ב מכתב אל הרה"ג הרציג, בו ספר את כל המעשה, לבסוף העבירוהו למוסד חנוך "מזרחי".

במסיבת העתונאים הנ"ל תבעה הגברת סולד מהצבור, שיחדש את האמון, שרכש ללשכת עליית הנוער בשנים עברו. בעצם ה' אמון זה מיוסד על אי ידיעת המצב. הנה כמה רשימות לקוחות מתוך "ספר עליית הנוער", שהופיע בשנת תש"א לכבוד יום הולדתה השמונים של הגברת סולד, המוכיחות, כי ההנחה כאילו ביחס לעלית הנוער מגרמני' לא היו מקרים רבים של העברת הילדים על דת הוריהם, מוטעית היא כיסודה.

בין רשימות ילדי עליית הנוער, במדור "שבת ומועד" כותב הנער אברהם, ילד מבית דתי, כנראה, ששלחוהו למקום קצוני באנטי דתיותו — לתל-יוסף:

בגרמני' ה' בשבילי דבר מובן מאליו לחוג את חג הפסח באופן מסורתי. כבר בערב החג היתה רוח אחרת בכל הבית. האב הכין את הדרוש בשביל ה"סדר". מהבקר כבר לא אכלו לזם. בארוחת הצהרים אכלו בחפזון דבר מה ובחפזון הזה הרגשנו כבר את החג. הכן הבכור צם לפי המנהג המסורתי והנה הגיע הערב שלכבודו ניקו כל

פינה והפכו את הבית". כל אנשי הבית נושמים את השקט והנעימות של החג. על פי רוב מזמינים גם אורחים וכל המשפחה מקטן ועד גדול יושבים סביב השולחן. האב מספר על יציאת מצרים וסוף סוף מתחילה הסעודה.

והנה חג הפסח בקבוץ בערב זה עשה חדר האוכל רשם חגיגי. ילדי בית הספר הביאו את העומר ובתנועות פשוטות הראו את עבודת השדה. תחת הקושיות המסורתיות שאלו הילדים שאלות בענינים אקטואליים. הילדים חשבו למפרע על השאלות והכיניו אותן. אחרי כמה הצגות מתחילה הסעודה. וזה הוסיף הרגשה נעימה. וכאן הרגשתי את ההבדל העמוק שבין שתי צורות החג. בגלות, האנשים קשורים לארץ רק במונח ההיסטורי והם יכולים לחוג את החג רק בצורתו המסורתית. כאן בארץ יש לחג זה מירוש עמוק יותר של קשר לארץ ולעבודה על כן נוצרה צורת החג החדשה.

רשימה שני' באותו מדור כתובה ע"י הילד שלמה מדגני' א':

עם התחלת חיינו המיוחדים, גבר בנו הרצון למצא בטי מתאים לחגים, שבתות ומועדים. חכרנו באים מחוגים שונים, אשר בביתם מקובלת הצורה המסורתית של קבלת שבת וגם מחוגים אשר בהם פסקה צורה זו מומן. עלינו היה למצא צורה אחידה ומתאימה לרוחם של כל החברים וגם ההולמת את המציאות החדשה.

זוכר אני עוד את קבלת שבת הראשונה. כולנו התאספנו סביב השולחן, המפה והפרחים הוסיפו תגינות. קראנו פרקים מתנ"ך, שרנו וברכנו איש את רעהו בברכת "שבת שלום". גם עמדנו להתפלל, אבל צורה זו לא הלמה את מציאותנו החדשה. אמנם היה משהו חדש "בשבת אחים גם יחד" סביב השולחן בבגדי שבת הלבנים — זאת היתה המסגרת. אבל צריך היה למלאותה תוכן.

ז. א. לדגני' נשלחו ילדים מבתים ששמרו על קבלת שבת ובשבת ראשונה עמדו עוד להתפלל.

בנאום הפתיחה לכנוס המדריכים בחיפה שבט תרצ"ט אמרה הגברת סולד:

יש לי איוה פחד להביא ציד ענין. קשה לתאר את הבעי' הזאת. אולי גם לא אמצא אהדה אצל כל אלה שהתאספו כאן. אני מתכוונת לשאלת הדתים. שמעתי בתקופה האחרונה שיש ילדים דתיים בכל קבוצה וקבוצה. כידוע יש לנו שאלון במשרד בגרמני ובתוך השאלון הזה יש שאלה בנוגע לדת. הכוונה להורים הדורשים חנוך דתי והילדים דורשים את זה בנוכחותם. נערים בגיל 15 — 17, שאינם אומרים כי הם דתיים אינם יכולים להיות בקבוצות דתיות. נוצר בגיל זה יכול להחליט על כך. והנה הילדים במקרים רבים אינם אומרים את האמת. אני צריכה להודות, כי יש התנגדות גדולה בגרמני לענין זה. הרבנים בגרמני דורשים מטבחים כשרים במשקים. אני אינני מסכימה, כי איני חושבת שאפשר לצמצם את הדת בענין של מטבחים. השאלה היא מה לעשות.

יש להעיר, כי גברת סולד קובעת כאן ביחס לילדים מגרמני את הגיל להגדרת עצמית תחל מ-15 שנה ולא 14 כמו אצל ילדי טיהרן. וכי היא מודה שהילדים אינם אומרים את האמת בענין זה. בכל זאת מצאה לנכון לסמוך על הודעתם של ילדי טיהראן.

הגברת שדלצקיררוז מדריתה מטעם אגו"י במחנה המעבר במגדיאל, מוסרת כי בהיותה בטיול עם הילדים באשדות יעקב ספרו לה ההורים היושבים שם, כי

ילדי טשכוסלובק'י שסודרו שם מטעם עליית הנוער היו נזהרים בחדשים הראשונים מטיפות זבאים להתפלל, כעת כולם אוכלים טריפות והפסיקו להתפלל.

החנוך והמצב המוסרי

בעתון „עלים“ חוברת ג', בטאון לשכת עליית הנוער במאמר „למוד היסטורי“ בחברות הנוער“ כותב מר פרלה:

אין להראות את ההיסטורי האנושית כסרה העורף לקורות העם היהודי ולטפח את הרגשת היעוד ו„אתה בחרתנו“.

המדריך דוד פרלה ממשמר העמק כותב במאמרו „לבעיות ההשכלה“ ב„ספר עליית הנוער“:

מקום נכבד במהפכה הנפשית של הנוער ביחסו לערכי היהדות, נועד בלי ספק לתניץ. הגישה החשדנית למפרע לתניץ כאל „רליגיון“, על כל הקשיר בו, בלמוד זה, בבתי ספר בגולה, נעלמת חיש מהר עם ההסברה ההיסטורית של התניץ והפשתו בלבוסו הדתי. הנביא כלוחם סוציאלי, כאיש המשליך נפשו מנגד, במלחמתו נגד הכנסי הקיימת, כמדניא, כמשורר, איננו אותו „גאסס־מאן“ שבשעור של „רליגיון“, הנבואה, הפילוסופיה, השירה התנכית, הן חיות עמוקה ביותר בשביל הנוער. לא רצוי אפוא להתחיל מ„בראשית“, לעבור על כל התורה כולה וכל הנביאים הראשונים על חשבון נביאים וכתובים. אלא במידה שידעת השפה מרשה את זאת, יש להרבות בלמוד אלה האחרונים דוקא. אינני מספק בדברי, כי בגיל זה מוטב לחתר על ספורי התורה ולהרבות בשירה ובעיון שבנביאים וכתובים.

פרט חשוב ואופייני משטח המצב המוסרי בחנוך עליית הנוער: חוזר שנשלח ע"י הגברת סולד ביום י"א ניסן תרצ"ז לכל המדריכים:

מתוך הדינים וחשבונות הכלליים שנשלחו למשרדנו ע"י הקבוצים ומתוך שמועות אשר פססו בחייל והגיעו אלינו ישר ובעקיפין, הוברר, כי שאלת החרדים המשותפים לנערות ולנערים בחברות הנוער, תופשת מקום ניכר בשיחות הנוער. התוצאה משיחות אלה לא היתה שזה בכל מקומות. יש והדיון המשותף של חבר העובדים וקבוצת הנוער הביא לידר מניעת מנהג זה ובמקומות ידועים כנראה ממשיכים בו.

במשך החדשים האחרונים עוסקת הנהלת עליית הנוער בשאלה זאת. היו שיחות רבות עם ארגון המדריכים, עם חבר העובדים במקומות שונים, עם פסיכיאטרים, רופאים ופדגוגים. ובתוצאה מהדיון הלא הנה באה הנהלה לידר מסקנה, שאין להצדיק את מנהג החרדים המשותפים, אם יש למדריכים נמוקים פדגוגיים נגד הלכה המשותפת, אני מבקשת להשתמש בהם כדי להשפיע על הנוער להמנע ממנהג זה. אולם במקרה שחבר המדריכים אינו תמים דעים אחי, עליהם להסתמך על הפקודה הזאת, שנמנה ע"י המרכז והמיוסדת על דעתם של רוב הפסיכיאטרים, שאתם התייעצתי בשאלה הזדונית. הסודר הוא הכרחי לשם הצלחת התנועה בחייל.

אופיינית ההדגשה במשפט האחרון. כנראה שגם עמדתה הקטיגורית של הלשכה לא עמדה לה שתהא פקודתה גשמעית. ביום ט"ו בחשון תשי"ב נשלח ההודר מט' 132:

כידוע לכם פנתה הלשכה לעלית הנוער בהודמוניות שונות לארגון המדריכים ולמדריכים בודדים לשם דיון או הסברה או קבלת החלטה בענין חדרים משותפים לנערים ונערות. ידוע לכם גם כי מיום היוסדה ועד עתה נקטה הלשכה עמדה מסוימת בשאלה זו ולא שינתה דעתה גם לאור הויכוחים והתביעות והנימוקים הפדגוגיים שהובאו מצד מדריכים ידועים וגם לאור הדרישות הנמרצות מצד הנוער עצמו. הלשכה בוקה ומצאה כי הנמוקים הפדגוגיים הם אך פסיונפדגוגיים ובדעתה זו קיבלה חיווך ואישור ע"י מומחים מקצועיים שעמם התייעצה. מלכתחילה ועד היום הזה עמדתנו שלילית.

לפני זמן מה התנהלה חליפת מכתבים בין הלשכה לבין בית השיטה על נושא זה והיא יכולה לשמש מעין סיכום בולט ומאלף לכל הדיונים בבעיה זו. אני נחפז להעיר כי חליפת מכתבים זו אינה כוללת חילוקי דעות בין בית השיטה לבין הלשכה, אלא שיש לראותה כויכוח ידידותי מתוך רצון כנה של שני הצדדים למצוא את הדרך הפדגוגית הנכונה לפתרון השאלה. ולפיכך החלטנו לאחר שיקול דעת רציני וממושך ולאחר התייעצות נוספת עם אנשינו, לשלוח את המכתבים הללו לכל מדריכי הנוער. דעתנו היא כי השאלה הזאת אינה נוגעת רק לשיטת החינוך במסגרת עלית הנוער, אלא היא מופיעה כבעיה כללית בחיי הארץ, אולי בחיי הנוער המתבגר באשר הוא שם, לאמור שהשאלה היא סוציאלית ופדגוגית כללית.

וזה הוא מכתב המדריך מבית השיטה מר ארי' בן גוריון, אדם שמצאוהו לראוי לשמש כמדריך-מרכז במחנה המעבר לילדי טיהרן במגדילא.

לכבוד הגב' סולה, שלום רב.

קבלנו את מכתבך בענין החדרים המשותפים ועל כך עלינו להסביר:

בני חברת הנוער שלנו ברובם בגיל 19. הנערים וכן הנערות לא עוררו את השאלה לפני כן. אך עתה, עם גמר הכשרתם, עם התלכדותם ההכרחית, הובעה מצדם המשאלה לגור כך כמו שטבעי יהיה לגור בצד חדשים — שכון מעורב. וכשם שבהרבה שטחי חיים מחובתנו כמדריכים להצבירם בהדרגה מחיי ההכשרה לחיי העצמאות, לחיי העתיד שלהם (והרי הם על הסף) כך גם קבלנו את דעתם שמן הראוי שבתחתית זאת לא תמשך עד לאותו יום בו יעברו לאהל, אי שם באחד המפעלים ולגור במשותף, אלא שכבר פה ולעינינו בידיעתנו ובסקוחנו ייעשה הדבר, ושכאן אולי יוציאו כבר את המסקנות. לנו — למדריכים, באופן אישי יש דעה — והיא הסברה לחניכים, כי אין חיוב ותועלת לגור במשותף גם לגבי חברים בוגרים יותר שבמשק אך לא תמיד מתקבלת בחנוך הרעה המיוסדת על הנסיון של הבוגר ועתה לאחר חודש שהם גרים במשותף יכולים אנו להגיד (וזאת אומרים גם הנערים), כי פגה המתיחות הראשונית, ואף הם אינם רואים בזה צורך ותועלת, ובכן, האם לא הקדמנו בכך את הנערים בנסיונם לעתיד?

חיהם יפים ונעימים בבתיים, חמימות חברתית שורה בכל חדר. גסות הנערים (שהיא טבעית לחדר של שלשה נערים) רוסנה, האחירה הרבה יותר עדינה ותרבותית מאשר היתה לפני כן ואין לי ספק, כי לנערים יש להסביר עוד פרטים רבים לחיוב הצעד הזה.

אך אם הלשכה תודיע על כך באופן קטגורי ומוחלט — נקבל את החלטתה ונשתדל, בהסברה משותפת עם החניכים, להחזירה לקדמותה (למרות העובדה, כי משהו מהאמת הטבעית ומדרך ההישג יפגם וחבל).

אני מקוה, כי לאחר שהדבר יעמד בפני החבריא, גם הם (ועדת החברים) יכתבו לך על דעתם, מה הביאם לכך, מסקנותיהם ואף קבלת דעתך — בסכום.

בקשה אישית — הייתי מאד תאב לדעת ולהבין את הרקע והסבות התנוכיות (ולא הפורמליות) המחייבות נוער בגיל של למעלה מ-18, בחצי האחרון של הכשרתו — לא לחיות כך כמו שחיה סביבתם ואנשים בגילם (הכשרת הצופים והנוער העובד). בתקוה ובברכה אריה בן-גוריון

לא רק חדרי לינה משותפים לגברים ולנשים הנהוגים בקבוץ, מעוררים את עלית הנוער המתחנכת במסגרת הקבוצים האלה לחקוי ולקבלת "מנהג" המקום. הגישה וההשקפה על ענייני המוסר המיני בכלל, הרווחים בקבוצים, נהפכים אף הם לנחלת הנוער. השקפות אלה נתבטאו בכנות ובגלוי לב ע"י אחד מראשי המדברים וההוגים בקבוץ המאוחד, מר י. שויגר הכותב ב"דפים מבפנים", בטאון הקבוץ המאוחד, במאמרו "על אשר לא מדברים". לא רק השקפות עיוניות אלא המציאות בקבוץ נגלית לעינינו מתוך דבריו:

בסביבתנו, סביבת הפועלים כאן, הגענו אי כמעט שהגענו כבר למדרגת תרבות חזונית את האפשרות המוסרית לבחור אם לחיות בינינו בלי שנכנס במגפים טמאים לתוך נפשם...

הכרתנו המוסרית נוקבת וגזורה: לכל ילד זכות על אמהות ואבהות, זכות אחת שזה וגלוי. אך הכרה זו גם גוזרת עלינו עתה: לכל גבר ולכל אשה הזכות לקבוע לרצונם החפשי לא רק מתי רוצים הם בילד, אלא גם ממי רוצים הם בילד, והזכות הזאת האישית היא תמידית, שום הפסקה אינה חלה עליה ושום הפסק אינו בא בה... וצורפם של שני החיובים המוסריים האלה גם יחד מצהה עלינו בעצם לשחרר את האמהות והאבהות גם הן מן ההשתרגות והכרת ההשתרגות המשפחתית ההרית שלנו ולהעמידן רק על נושאן הטבעי האחד על הילד. במלים אחרות מחייבת אותנו לחיים ולסדרי חיים, אשר בהם גם הילד, עם כל הזכויות שלו ועם כל התובות כלפיו, לא ישמש אף הוא לא סיבה ולא גרם לבחירת יחסים או בחירת המין שיש יחסים מיוחדים הדדיים בין גבר ואשה, על כל המונסולין הידוע שחובה מוסרית משפחתית זו נושאת אתה.

כי אשר לילד עצמו לנפשו — מה פגם הוא אם הילד למשל, בקבוצה ידע ויאמר: לי ולמשפחלה אמא אחת, אבל אבא שלי — יוסף, ואבא של משה — דוד. או אם ידע ויאמר: לי ולחיהלה אבא אחד, אבל אמא שלי רחל ואמא של חיהלה — דבורה. שום פגם ושום פגיעה אין בזה בנפשו של הילד וקשרי נפשו. כי את המונות המשפחתי את תביעת הקנין המלא היחידי על אמא אבא בין ילדים אחים ואחיות מכניסים ומשרשים אצלנו בתוך לבותיהם של הילדים.

לשכת עלית הנוער ארגנה סמינר למדריכים ופרסמה הרצאות שונות כחבורות שנשלחו לכל המוסדות, בהם מתחנכים בני עלית הנוער. בשנת תרצ"ז נתפרסמה הרצאת מר גולן: "הספרות בשאלת החנוך המיני" והרצאת מר צ. זוהר: "החנוך המיני", שניהם מטפים להשתחרר מכל "דעות מוסריות קדומות" ולחנך לקראת "חופש החיים המיניים". מר גולן מוסר כי הוא תרגם את הספר של הודאן, בחור ובחורה לעברית.

אך הוא הוחרם ע"י שלטונות הארץ ולא מעט בהשפעת מנהלי החנוך בארץ אשר מצאוהו "בלתי מוסרי" ובלתי רואי לשמש יסוד להסברה מינית.

אף על פי כן ממליץ מר גולן בהרצאתו הנ"ל למסור ספר זה לקריאה לידי הנוער ומציין אותו כספר חיוני.

מה טיבו של נוער ילדי הקבוצים אשר אתו יתמזגו ילדי טירתאן? כ"מבפנים" בטאון הקבוץ המאוחד כותב מר מלץ:

אין יחס של הערצה לשום איש. אין להם כמעט יחס לקדשי ישראל אשר דורות מסרו נפשם עליהם.

בדו"ח שנמסר לא מזמן על בית הספר בעין-חרוד, התאונן אחד המורים, שאינני חושב אותו לכנטימנטלי ביותר, שהילדים שלנו הם "יבשים" מאוד, קשים, הזקן, החלש, מעורר אצלם רק לעג.

(הרי כבר מילדותם כל גאותם והתפארותם היא בכחם ובגבורתם של אבותיהם. — "אבא שלי הוא הכי חזק" ! — וזהו גאות כל ילד אצלנו).

אין יחס של הערצה לשום איש. אין להם גם כמעט יחס לשום קנין וערך, גם קניני האומה העתיקים, וקדשי ישראל אשר דורות מסרו את נפשם עליהם, אינם מובנים להם. אינם קרובים להם. השבת בצורתה הישראלית העתיקה לא רק שאינה להם, כמו שאינה גם לנו, אלא גם אינם מסוגלים לחדור לתוך מהותה, לעמוד ביראת הרוממות לפני הגדלות הנפשית שנתגלתה בה, במסירות הנפש היהודית הנשגבת על קדושת יום השבת.

(והרי יחד עם המירה הזו, עמדנו כולנו נדהמים ומוזעזעים, באותו הנשף של הילדים, כאשר שנים מהם הציגו לפנינו את האימפרוביזציה שלהם: פגישת שני זקנים ושיחם על חילול השבת אצלנו. רעד של אימה עבר, בכל אופן בי: האם אלה, אלה הם ילדינו? מניין הלעג הזה, לגבי איש זקן, לגבי השבת, שנתקדשה לכל הדורות בישראל? האכזרם מהלך כזה עברו ילדינו? —).

על כך עונה לו מר מיכאלי ב"מבפנים":

אם כיום ימצאו אותנו אבותינו "דלים וריקים", אם יראו את שבתותינו אנו שהן חול בעיניהם, את פסחנו שהחמיץ, את יום כפורנו העובר עלינו ללא צום ועינוי — ודאי שתאחזם פלצות ונאמין לשאלתם — האמנם מהלך כזה עברו ילדינו? ואולם אנו שלא נשארו בידינו ממעשיהם כלום, מה לנו כי נליץ על ילדינו, וכי יכולים אנו לתבוע מילדינו דבר שלא נתנו להם?

הנה היא המסגרת שלתוכה הוכנסו ילדי טירתאן והנה הם קוי החנוך שהותוו על ידי לשכת עליית הנוער, וכך הסבירה גברת סולד את מעשי' באותה מסיבת העתונאים ("דבר" ח' סיון):

אף על פי שהיא רוצה בחנוך דתי לכל ילדי ישראל, אין היא יכולה להתעלם מהמציאות הארץ-ישראלית ומוכיוות הזרמים החלוציים, שעשו גדולות בבנין הארץ ובחנוך הדור הצעיר.

במאמר המערכת כותב מר פ. ב. ב"הבוקר" מיום י"א סיון:

הגב' סולד סיפרה, שהיא אמנם טבורה, שכל ילד צריך לקבל חינוך מסורתי. אך בהתחשב עם מציאות הארץ ועם הזכויות הגדולות של הארגונים הבלתי-דתיים בבנין הארץ, הוחלט לחלק את הנשמות חלק כחלק, 50% לחינוך מסורתי ו-50% לחינוך אנטי-דתי. חלוקה זו נראית לנו חמוה עד מאד. האם באמת מותר לנו לגזור על מחצית הנוער העולה ארצה לקבל בארץ האבות חינוך מנוגד לכל מה שחשבו האבות לקודש במשך כארבעת אלפים שנה, מפני של האנטי-דתיים בנו משקים מסודרים, גם אנחנו מוסיפים להעדיף את החינוך בחקלאות על חינוך אחר, אבל אם צריך לשלם מחיר כה גבוה, יוצא שכרנו בהפסדנו.

מקומות הקליטה שנפסלו

לשכת עליית הנוער שמצאה את הקבוצים השמאליים ואת מוסדות החנוך שלהם כמתאימים וראויים לתנך ילדי פולין, פסלה למעשה את מוסדות אגו"י ואת מקומות הקליטה שאגו"י הכינה במאמצים ובכוחות עצמאיים היא פסלה אותם מבלי לבקר בהם אפילו אמנם לא יכלה לשכת עליית הנוער להודיע לאגו"י כי היא פוסלת את מוסדותי מבלי לפתש את המסיבות, היא הפגינה את זאת בצורה בולטת ומוחשית, את שלשים הילדים שאשרה לאגו"י שלחה לקבוצים בכפר סבא ובגדרה, אשר בהם נמצאו גם בעבר קבוצות עליית נוער.

רשימת מקומות הקליטה הבאה של אגו"י, היא רשימה שני' מצומצמת. הרשימה הראשונה הכילה מקומות בשביל למעלה משש מאות ילד וילדה (ראה פרק ד'). לפי בקשת לשכת עליית הנוער ערך הוועד הפועל העולמי רשימה עם מספר מקומות מצומצם יותר:

1. זכרון-מאיר
מוסד עצמאי, 10 דונם, מכינים גם למוד מקצועי. בנין מיוחד עם 2 צריפים. 40 בנים, 10 — 14.
מנהל הרב כהנמן.
2. מגדיאל
מוסד עצמאי, אפשרות לכניסה למקצוע וענפי משק. 2 בנינים, בית ליפשיץ וסקוורוד. 30 בנים, 8 — 12.
3. ירושלים
פנימיה ע"י ב"ס "בית יעקב", (1 למודים, 2 מקצועות. גשטטר, רח' החבשים 31א-32א. 20 בנות, 6 — 14.
סמינר למורות וגננות. 10 בנות, מעל 14.
4. תל אביב
פנימיה ע"י ב"ס "בית יעקב", (1 למודים, 2 תפירה וסרי, רח' נחלת בנימין 63. 15 בנות, 6 — 14.
5. תל אביב
פנימיה ע"י ב"ס "בית יעקב", למודים. גרוזנברג 2. 10 בנות, 6 — 14.
סמינריון למורות וגננות. 10 בנות, מעל 14.

6. פתח תקוה

פנימיה ע"י ב"מ "בית יעקב" למודים. אפשרות כניסה לחקלאות. רחוב הרצל.
15 בנות, 6 — 14.

7. כפר-עטא

מוסד עצמאי למודים. 20 בנים, 6 — 14. מכינים גם למודים חקלאים בשטח ע"י המוסד.

8. כפר סבא

קבוץ נוער אגודתי. 15 בנים, 15 בנות מעל 14.

9. גדרה

קבוץ חפץ חיים, 15 בנים, 15 בנות. מעל 14.

10. ירושלים

פנימיה ע"י ישיבת שפת אמת, רחוב שפת אמת. 15 בנים מעל 12.
בנשיאות כ"ק אדמור מגור שליט"א.

11. חיפה

פנימיה ע"י ישיבת תפארת ישראל, רחוב אורלווורוב. 15 בנים, מעל 12.

12. פתח תקוה

פנימיה ע"י ישיבת פ"ת, רחוב הרצל. 10 בנים, מעל 12.
בנשיאות הרב הראשי הגאון ר' ראובן כץ.

13. ירושלים

פנימיה ע"י ב"מ "יבנה", למודים, רחוב חבקוק. 15 בנים 6 — 14.
בנשיאות הרב הראשי ר' אייזיק הרצוג.

14. ירושלים

מוסד עצמאי ע"י ישיבת קול תורה. מקצועות. 15 בנים, מעל 14.

15. ירושלים

פנימיה ע"י ב"מ "חורב", רחוב המלך ג'ורג' 25 בנים ובנות. 8 ומעלה.

16. כפר גנים

מוסד עצמאי, חקלאות, כפר-גנים ע"י פ"ת. 15 בנים, מעל 12.
ס"ה 340 — 205 בנים, 135 בנות.